

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 57-58 (2021)

Επιστολές Βενετών αξιωματούχων στις αρχές των Ιονίων Νήσων την περίοδο του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1768-1774) και των Ορλοφικών

Ελευθέριος Βέτσιος

doi: [10.12681/prch.35249](https://doi.org/10.12681/prch.35249)

Copyright © 2023, Ελευθέριος Βέτσιος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βέτσιος Ε. (2024). Επιστολές Βενετών αξιωματούχων στις αρχές των Ιονίων Νήσων την περίοδο του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1768-1774) και των Ορλοφικών. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 49-80. <https://doi.org/10.12681/prch.35249>

Ελευθέριος Λ. ΒΕΤΣΙΟΣ

*Επιστολές Βενετών αξιωματούχων στις αρχές των Ιονίων
Νήσων την περίοδο του Ρωσοτουρκικού πολέμου
(1768-1774) και των Ορλωφικών*

Όταν καταλύθηκε η Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου (1797), τα αρχεία των υπηρεσιών συγκεντρώθηκαν στο μοναστήρι των Frari, που αποτέλεσε το σημερινό Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (Archivio di Stato di Venezia). Το αρχείο αυτό είναι από τα πλουσιότερα και σημαντικότερα αρχεία για τη μελέτη της μεσαιωνικής και νεότερης ευρωπαϊκής ιστορίας, κυρίως πολλών μεσογειακών χωρών· και αυτό γιατί οι Βενετοί με τις καλά οργανωμένες υπηρεσίες τους συγκέντρωναν ποικίλο υλικό για θέματα που τους αφορούσαν άμεσα ή έμμεσα. Ο όγκος του αρχειακού υλικού του Archivio di Stato, που σχετίζεται με τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο στα 1768-1774 και την εμπλοκή των Ελλήνων σ' αυτόν, είναι τεράστιος και η αξία του ανεκτίμητη.¹

Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1768-1774 είναι ένας από τους πιο σημαντικούς που διεξήχθησαν μεταξύ των δύο αυτών χωρών.² Οι προθέσεις της Ρωσίας για κατάκτηση της Μαύρης θάλασσας και των στενών του Βοσπόρου την έφεραν αντιμέτωπη με τον σουλτάνο, με αποτέλεσμα να φτάσουμε στη ρωσοοθωμανική πολεμική σύγκρουση του 1768-1774. Η αφορμή για την κήρυξη του πολέμου δόθηκε με τη στάση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας απέναντι στην Κοινοπολιτεία Πολωνίας – Λιθουανίας, όταν η πρώτη ζήτησε την υποστήριξη της δεύτερης εναντίον της Ρωσίας.³ Η τελευταία, αγνοώντας το τελεσίγραφο που στάλθηκε από τον

¹ ΚΟΛΙΟΣ 2003.

² Ενδεικτική βιβλιογραφία: ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ 1903· ANDERSON 1954· ΚΟΥΓΕΑΣ 1956· ΣΑΘΑΣ 1962· ΣΑΜΑΡΙΑΝΟ-ΓΙΟΡΑΝ 1965· ΠΑΝΤΕΛΟΔΗΜΟΣ 1969· ΓΕΩΡΓΙΟΥ 1970· ANDERSON 1971· ΒΑΤΑΛΔΕΝ 1982· ΠΑΠΑΔΙΑ-ΛΑΛΑ 1984-1985· ΡΑΠΠΑΣ 1991· ΠΑΠΑΒΛΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ 1997· ΡΟΤΖΩΚΟΣ 2007.

³ Ο πρώτος Ρωσοτουρκικός πόλεμος επί Αικατερίνης Β' (1768-1774) δεν περιορίζεται στη σύρραξη ανάμεσα στις δύο δυνάμεις (Ρωσία και Τουρκία)· οι ρίζες του ανάγονται στα γεγονότα της Πολωνίας, που οδήγησαν στην εγκατάσταση στον πολωνικό θρόνο του ευνοούμενου της Αικατερίνης Stanislas Poniatowski (1764), και στις διπλωματικές διεργασίες που ακολούθησαν στις ευρωπαϊκές Αυλές, με αποτέλεσμα τον πρώτο διαμελισμό της χώρας μερικά χρόνια αργότερα, στα 1772. Η κήρυξη του πολέμου κατά της Ρωσίας από τον σουλτάνο, στα 1768, με αφορμή τις σφαγές των κατοίκων της οθωμανικής πόλης Balta από απόσπασμα Κοζάκων, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην πίεση της γαλλικής διπλωματίας, που επιδιώκει με κάθε τρόπο να υποκινήσει ανοιχτή σύγκρουση

σουλτάνο, για να απομακρυνθεί από τις κτήσεις της Κοινοπολιτείας, προκάλεσε στην ουσία την έκρηξη των εχθροπραξιών.⁴ Παράλληλα με τις πολεμικές επιχειρήσεις όμως, η Ρωσία είχε καταφέρει να συγκεντρώσει τις ελπίδες των υπηκόων των Οθωμανών για γρήγορη κατάλυση της κυριαρχίας τους.⁵ Σε μια προσπάθεια αντιπερισπασμού η Αικατερίνη Β΄ δημιούργησε με αυτόν τον τρόπο τις κατάλληλες προϋποθέσεις για το ξέσπασμα της εξέγερσης εναντίον των Οθωμανών στην Πελοπόννησο, που είναι γνωστή με την ονομασία «Ορλωφικά». Ο σουλτάνος συγκέντρωσε ομάδες Αλβανών, για να αντιμετωπίσουν και να καταστείλουν αυτήν την εξέγερση. Το κίνημα υπό την αρχηγία του Feodor Orlov έδρασε στις αρχές του Φεβρουάριου 1770· ήταν όμως πρόχειρα οργανωμένο, με ανώριμες προδιαγραφές και ασαφείς δεσμεύσεις, και ως εκ τούτου το σχέδιο απέτυχε.⁶ Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος τερματίστηκε με την υπογραφή της Συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (Küçük Kaynarca) στις 21 Ιουλίου του 1774. Η Συνθήκη αυτή ήταν ουσιαστικά η πρώτη μεγάλη διπλωματική επιτυχία των Ρώσων στην «ανατολική» τους πολιτική

ανάμεσα στις δύο δυνάμεις και, ενώ αρχικά αιφνιδιάζει όλα τα ευρωπαϊκά κράτη και την ίδια τη Ρωσία, καταλήγει, μακροπρόθεσμα, να εξυπηρετήσει τις επεκτατικές βλέψεις της Αικατερίνης, βλ. ΠΑΠΑΔΙΑ-ΛΑΛΛΑ 1984-1985, 137-138.

⁴ FINKEL 2007, 471-472.

⁵ Σύμφωνα με σωζόμενη επιστολή που συντάχθηκε κατά την έκρηξη του πολέμου, η Ρωσία «προσκαλεί» τους Μανιάτες και τους υπόλοιπους υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε συνεργασία κατά του κοινού εχθρού, με την υπόσχεση να δοθεί μέγιστη ευμείνεια από τη Μεγάλη Αικατερίνη και με τη βεβαιότητα πως θα ελευθερωθούν από την κυριαρχία των απίστων. Ζητείται να ενωθούν, επίσης, όλοι οι ανδρείοι Μανιάτες, ώστε να κατατροπώσουν τον εχθρό μέσα στην ίδια του την περιοχή, ενώ τονίζεται πως τώρα είναι ο κατάλληλος καιρός, καθώς οι Οθωμανοί έχουν εμπλακεί σε αγώνα εναντίον των «τροπαιοφόρων αρμάτων της εσσεβούς αυτοκρατορίσσας», βλ. ΓΡΙΤΖΟΠΟΥΛΟΣ 1967, 43-44. Λεπτομέρειες σχετικά με τα γεγονότα της επανάστασης καταγράφονται επίσης στο ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ 1939, 162-192.

⁶ Όπως σημειώνεται επίσης στα ολλανδικά αρχεία περί της ανοργάνωτης εξέγερσης: «Το βέβαιον είναι ότι ολόκληρος ο Μοριάς ευρίσκεται εν επαναστάσει, ότι οι Μοραίται εξηγέρθησαν πριν εξασφαλίσουν σοβαρά υποστήριξιν εκ μέρους των Ρώσων», βλ. SLOT 1975, 302-304. Η άφιξη μίρας του ρωσικού στόλου υπό τον Θεόδωρο Ορλώφ στο λιμάνι του Οίτυλου, στις 28 Φεβρουάριου 1770 (με το νέο ημερολόγιο), θα δημιουργήσει ανάμεσα στους εγχώριους άκρατο ενθουσιασμό, ο οποίος, όμως, ταχύτατα θα εξανεμιστεί, καθώς οι Έλληνες, ιδιαίτερα οι Μανιάτες, θα αντιληφθούν τόσο την αριθμητική ανεπάρκεια των ρωσικών δυνάμεων όσο και τις δυσκολίες συνεργασίας με τους αρχηγούς τους. Οι λίγες αρχικές επιτυχίες, όπως η κατάληψη του Μυστρά, θα αμαυρωθούν από τις πράξεις βίας που ακολουθούν, και θα εκμηδενιστούν από τις πολλές αποτυχημένες νέες επιχειρήσεις. Μέσα σε λίγους μήνες, η επαναστατική φλόγα που με επίκεντρο την Πελοπόννησο είχε απλωθεί στον ελληνικό χώρο, από την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Στερεά μέχρι την Κρήτη, αρχίζει να σβήνει, με καταστρεπτικές συνέπειες για τον πληθυσμό και τη χώρα. Η άφιξη του ίδιου του Αλεξίου Ορλώφ στην Πελοπόννησο και η προσπάθειά του να κερδίσει το χαμένο έδαφος και να επανορθώσει λανθασμένες στρατηγικές κινήσεις δεν αποδίδουν και καταπνίγονται μέσα σε κλίμα διαδοχικών αποτυχιών, πικρίας και καχυποψίας ανάμεσα σε Ρώσους και Έλληνες, βλ. ΠΑΠΑΔΙΑ-ΛΑΛΛΑ 1984-1985, 138-139.

και η σπουδαιότερη –για τις μακροπρόθεσμες συνέπειές της– διπλωματική πράξη που υπέγραψαν ποτέ με τους Οθωμανούς. Η σημασία της, εξάλλου, για την εξέλιξη του Ανατολικού Ζητήματος μπορεί να θεωρηθεί ανάλογη με τη σημασία της Συνθήκης του Κάρλοβιτς (1699). Μερικοί θεωρούν ότι όλες οι μετέπειτα ρωσοτουρκικές συνθήκες ήταν στην πραγματικότητα βελτιώσεις και τροποποιήσεις των σπουδαιότερων όρων της συνθήκης του 1774.⁷

Τα γεγονότα και οι εξελίξεις του Ρωσοτουρκικού πολέμου παρακολουθούνταν στενά από τη βενετική πολιτεία, καθώς, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της, διακυβευόταν ύψιστα συμφέροντά της από αυτές τις διεθνείς εξελίξεις. Η Βενετία εκείνη την περίοδο βρισκόταν σε παρακμή, είχε επίγνωση των αδυναμιών της και τηρούσε πολιτική ουδετερότητας, γιατί πίστευε ότι αυτή ήταν η πιο ενδεδειγμένη τακτική για την προάσπιση των συμφερόντων της. Στις επανειλημμένες προσπάθειες των Ρώσων να προσεταιριστούν τους Βενετούς, ώστε να τους έχουν συμμάχους σε κοινό αντιτουρκικό αγώνα, οι Βενετοί όχι μόνο απέφευγαν οποιαδήποτε εμπλοκή τους, αλλά θεωρούσαν και τη δράση του ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο επιζήμια για τα συμφέροντά τους, γιατί φοβούνταν την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι βενετικές κτήσεις στη Δαλματία, το Μαυροβούνιο και τα Ιόνια Νησιά γειτόνευαν με τις αντίστοιχες οθωμανικές και η στρατιωτική αδυναμία της Βενετίας καθιστούσε σχεδόν αδύνατη την αποτελεσματική υπεράσπισή τους. Εξάλλου, ήταν πολύ πιθανό οι αναταραχές και οι εξεγέρσεις που ξεσπούσαν στα δυτικά και νότια παράλια της Βαλκανικής και στην ενδοχώρα της, να μεταφερθούν και στους Δαλματούς, Μαυροβούνιους και Επτανήσιους υπηκόους της. Είχε δώσει, μάλιστα, σαφείς εντολές στις προξενικές αρχές και τους πράκτορές της να την ενημερώνουν άμεσα για οτιδήποτε σχετικό με τον διεξαγόμενο Ρωσοτουρκικό πόλεμο και την εμπλοκή των Ελλήνων σε αυτόν.⁸

Η παρούσα εργασία στηρίζεται σε αρχειακό υλικό που αντλήθηκε από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας και περιλαμβάνει επιστολές του υποπρόξενου της Βενετίας στην Άρτα Νικολάου Παγκάλου⁹ και του προβλεπτή της Πρέβεζας Lodovico Morozini προς τις βενετικές αρχές των Ιονίων Νήσων, με σημαντικές πληροφορίες για γεγονότα που έλαβαν χώρα στον ελλαδικό χώρο κατά τη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού πολέμου των ετών 1768-1774.

Τα έγγραφα

1

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 1 Απριλίου 1768, που στάλθηκε από τον υποπρόξενο της Βενετίας στην Άρτα Ν. Πάγκα-

⁷ ΧΑΣΙΩΤΗΣ 2005, 229-239.

⁸ ΚΟΛΙΟΣ 2003.

⁹ Για τον υποπρόξενο της Βενετίας στην Άρτα Ν. Πάγκαλο βλ. ΒΕΤΣΙΟΣ 2007, 79-82.

λο στον γενικό προβλεπτή (ή προνοητή) της θάλασσας¹⁰ Andrea Donà.¹¹ Τα γεγονότα που αναφέρονται στην επιστολή, διαδραματίζονται λίγους μήνες πριν από την έναρξη του πρώτου πολέμου της Αικατερίνης Β΄ της Ρωσίας εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1768-1774). Ο υποπρόξενος Ν. Πάγκαλος αναφέρει στον γενικό προβλεπτή της θάλασσας Α. Donà ότι, σύμφωνα με ιδιωτικές επιστολές που έφτασαν σε Τούρκους αξιωματούχους από την Κωνσταντινούπολη, φημολογείται η προσέγγιση στα σύνορα με την Πολωνία πολυάριθμων ρωσικών δυνάμεων, οι οποίες βρίσκονται πλησίον των τουρκικών συνόρων.¹² Η οθωμανική Πύλη είδε με ανησυχία αυτήν την κίνηση των Ρώσων και με σουλτανικό φερμάνι διέταξε τους σπαχήδες των Ιωαννίνων, των Τρικάλων, της Λάρισας και άλλων περιοχών της Ρούμελης να μεταβούν στο Οσούμ και στο Μπεντέρ, περιοχές κοντά στα σύνορα με τη Ρωσία και την Πολωνία. Η είδηση επιβεβαιώθηκε από πολλά σημαίνοντα πρόσωπα της περιοχής και σύντομα διαδόθηκε ότι επρόκειτο να συγκεντρωθούν σπαχήδες και να πορευτούν στα σημεία της στρατιωτικής συγκέντρωσης. Επειδή, όμως, δεν είχε φτάσει ακόμα το φερμάνι¹³ της Πύλης στις περιοχές όπου υπήρχαν σώματα σπαχήδων, μπορεί η πληροφορία αυτή να ήταν ανακριβής. Τέλος, ο υποπρόξενος Πάγκαλος αναφέρει ότι, όταν οι πληροφορίες επιβεβαιωθούν, θα υπάρξει άμεση ενημέρωση του γενικού προβλεπτή.

¹⁰ Επρόκειτο για τον ανώτερο αξιωματούχο, με διευρυμένες αρμοδιότητες στις κτήσεις του Κράτους της Θάλασσας (Stato da Mar) αλλά και γενικότερα στην Ανατολή (Levante), ο οποίος είχε την έδρα του στην Κέρκυρα. Η θητεία του ήταν τριετής, είχε ρόλο γενικού επιθεωρητή, σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης ασκούσε και καθήκοντα στρατιωτικού διοικητή, ενώ σε αυτόν εφεσιβάλλονταν οι αποφάσεις των κατά τόπους βενετικών διοικήσεων του Ιονίου αλλά και των βενετικών ηπειρωτικών εξαρτημάτων. Μετά τη λήξη της θητείας του ήταν υποχρεωμένος να επιστρέψει στη Βενετία και να καταθέσει στον δόγη και στο Κολλέγιο (Collegio) εκτενή έκθεση των πεπραγμένων του (relazione), βλ. σχετ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ 2018, 166.

¹¹ Ο Α. Donà διατέλεσε γενικός προβλεπτής της θάλασσας την περίοδο 1767-1770, βλ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ 2018, 176.

¹² «Οι καθολικοί Πολωνοί είχαν αντιδράσει στη ρωσοπολωνική συνθήκη της 13/24 Φεβρουάριου 1768 και είχαν σχηματίσει την “ομοσπονδία του Βαρ” στις 17/28 Φεβρουάριου, αρχίζοντας ένοπλες συγκρούσεις με τα ρωσικά στρατεύματα που στάθμευαν στην Πολωνία. Στις αντιδράσεις τους αυτές είχαν την υποστήριξη αρχικά της Γαλλίας και ύστερα και της Τουρκίας, η οποία είχε αρχίσει να ανησυχεί για την αύξηση της ρωσικής επιρροής στην Πολωνία, που εκείνα τα χρόνια είχε εκτεταμένα σύνορα με την Οθωμανική αυτοκρατορία. Η τεταμμένη κατάσταση δεν απέκλειε κάποιο ρωσοτουρκικό πόλεμο, που ήταν η συνηθισμένη κατάληξη σε περιόδους έντασης της αδιάκοπης ρωσοτουρκικής εχθρότητας. Άλλωστε λίγους μήνες αργότερα, όταν η ένταση στην Πολωνία θα κορυφωθεί, ο πόλεμος θα ξεσπάσει», βλ. ΚΟΛΙΟΣ 1994. Λεπτομέρειες για τη ρωσική εξωτερική πολιτική απέναντι στην Πολωνία, ως την έκρηξη του Ρωσοτουρκικού πολέμου του 1768, βλ. στο DE MADARIAGA 1981.

¹³ Περσική λέξη που σημαίνει εντολή, διαταγή. Πρόκειται για πράξεις νομοθετικού περιεχομένου ή διατάγματα του σουλτάνου, βλ. ΣΑΡΡΗΣ 1993, 401.

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1014*

Copia di Lettera scritta dal Vice Console Veneto all'Arta Nicolò Pangalo
a Sua Eccellenza Signor Andrea Donà Provveditor general da Mar

Per Lettere private, che ultimamente sono pervenute da Costantinopoli a diversi Signori Turchi di Jannina, Vienne sparsa una voce in queste parti, che vi siano discese numerose Truppe de' Moscoviti nei Confini di Polonia contingui alla confinazione de' Turchi, e che portassi in non picciola gelosia la Porta Ottomana, abbia con firmamento Reggio deliberato di ordinare alli Spaj di Janina, Tricala, Larissa, et altri luoghi della Rumelia di portarsi in Osum, e a Bender confinanti Piazze con li Moscoviti stati, e Polachi. Questa notizia viene confermata da molti riguardevoli personaggi di queste parti e si discorre, che a momenti saranno levati li Spaj per marchiare a questa parte. Non essendo arrivato per anco il Firmano sudetto a quelle Piazze dove esistono milizie di Spaj, puo essere una notizia dubiosa; Tuttavolta non ommette il mio dovere di rassegnarla ai maturi riflessi di Vostra Eccellenza, osservandomi di poter in seguito informarla di cio, che mi puo giungere in lume con più certezza, bacciandole intanto con umilissima riverenza le Vesti.

Arta li primo Aprile 1768 stile novo

2

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1768, που στάλθηκε στον γενικό προβλεπτή της θάλασσας Α. Donà από τον υποπρόξενο της Βενετίας στην Άρτα Ν. Πάγκαλο. Τα γεγονότα που αναφέρονται στην επιστολή, διαδραματίζονται λίγους μήνες πριν από την έναρξη του πρώτου πολέμου της Αικατερίνης Β΄ της Ρωσίας εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1768-1774). Ο υποπρόξενος αναφέρει ότι έφτασαν πληροφορίες στο Υποπρόξενείο του, από γνωστούς του που κατοικούσαν στα Γιάννενα, ότι ο μπεηλέρμπεης¹⁴ της Ρούμελης,¹⁵ μετά από διαταγή (φιρμάνι) της Πύλης, προετοιμάζει στρατό και συ-

¹⁴ Ο μπεηλέρμπεης η βεηλέρβεης (τουρκικά: beylerbeyi) ήταν αρχικά ανώτερος στρατιωτικός βαθμός και διοικητικός τίτλος στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η λέξη είναι σύνθετη, από τον πληθυντικό του «μπέη», στην τουρκική μπεηλέρ, και τη λέξη μπέης, που σημαίνει μπέης των μπέηδων, περίπου αρχίμπεης / αρχιμπέης. Ο βαθμός αυτός στη συνέχεια αποτέλεσε τιμητική προσωνυμία που δινόταν σε ανώτερους διοικητές επαρχιών ή σε άλλους αξιωματούχους (και χωρίς διοικητική περιφέρεια), όταν πλέον η τιμητική επίσης προσωνυμία του μπέη είχε επεκταθεί σε πολύ μεγάλο αριθμό. Κάθε μπεηλέρμπεης φρόντιζε κυρίως για την είσπραξη των φόρων αλλά και τη συγκρότηση ένοπλων ιππικών τμημάτων, βλ. ΣΑΡΡΗΣ 1990, 237-262· 1993, 365· ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ 1971, 30-32.

¹⁵ Την ονομασία Ρούμελη (τούρκικα: Rumeli), ενίοτε Ρωμυλία, έφερε μια μεγάλη διοικητική περιφέρεια κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης και καθ' όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας, μέχρι και λίγο πριν από την Ελληνική Επανάσταση

γκεντρώνει προμήθειες, για να εκστρατεύσει άμεσα με εφτά πασάδες προς το Σκούταρι¹⁶ εναντίον του λαού του Μαυροβουνίου, που είχε εκδηλώσει αποσχιστικές τάσεις.¹⁷ Ο υποπρόξενος επίσης αναφέρει ότι, επειδή αυτές οι πληροφορίες είναι πολύ σημαντικές για τη Βενετία, θα προβεί στη διερεύνηση των πληροφοριών, ώστε η ενημέρωση του γενικού προβλεπτή να είναι έγκυρη και ασφαλής.

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1015*

n. 11

Copia di lettera scritta da Nicolo Pangalo, Vice Console Veneto all'Arta,
a Sua Eccellenza Andrea Donà Provveditor General da mar

È sparsa una voce in questa parte da diverse persone pervenute da Janina, che il Beilerbei di Rumelia sia in mosso per ordini presentati della Porta di far necessari apprestamenti, raccogliere milizie e provvederi del bisognevole per marciare solcitamente con sette Bassa verso Scutari contro i montenegrini; e che a quest' oggetto vi sia anco pervenuto in Janina nella sera del Giovedì passato un Tartaro con un firmano del Gran Signore che ordina nel modo piu risoluto a quelli Comandanti e Bei di farne la raccolta di quelle Truppe, che potesse somministrare il Paese, onde esequire la sudetta spedizione sotto il Comando del sudetto Beilerbei, Supremo Governator di Rumelia. Siccome pero le notizie sudette interessano pubblici riguardi,

του 1821, η οποία περιλάμβανε τη νότια Βαλκανική χερσόνησο εκτός από τις παραδουνάβιες επαρχίες της Βοσνίας, της Κρήτης, της Κύπρου και κάποιων νήσων του Αιγαίου. Ουσιαστικά επρόκειτο για την ηπειρωτική μείζονα περιοχή του Ελληνισμού. Ο ανώτατος διοικητής της περιφέρειας αυτής έφερε τον τίτλο του μπεηλέρμπεη, βλ. ΣΑΡΡΗΣ 1990, 237-238· ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ 1971, 32-37.

¹⁶ Scutari: Πόλη στη βόρεια Αλβανία, βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ 1856, 153.

¹⁷ «Στο μεταξύ τα γεγονότα στο Μαυροβούνιο ανησύχησαν σοβαρά την Τουρκία. Ο σουλτάνος φοβόταν μήπως η αναταραχή που επικρατούσε εκεί διαδοθεί και σε άλλες περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και αποφάσισε να επέμβει δυναμικά. Έστειλε λοιπόν τον Ιούλιο του 1768 ένα εκατομμύριο πιάστρα στον μπεηλέρμπεη της Ρούμελης, για να οργανώσει στρατό, με τον οποίο θα κατέπνιγε τις στασιαστικές κινήσεις του Στέφανου Piccolo στο Μαυροβούνιο. Οι Τούρκοι υποψιάζονταν ότι πίσω από τον Piccolo κρύβονταν οι Ρώσοι. Σημαντικό ρόλο στη θεμελίωση αυτής της υποψίας τους είχε παίξει και ο Γάλλος πρεσβευτής στην Κων/πολη Vergennes. Αυτός τόνιζε ότι όχι μόνο για τα γεγονότα της Πολωνίας αλλά και για το Μαυροβούνιο κύριοι υπεύθυνοι ήταν οι Ρώσοι και υποδαύλιζε το φόβο τους μήπως διαδοθεί η εξέγερση και σε άλλους υπηκόους τους. Τον Αύγουστο του 1768 οι Τούρκοι έστειλαν εναντίον των Μαυροβούνιων ένα εκστρατευτικό σώμα, που αποτελούνταν από Αλβανούς και Βόσνιους –τα καλύτερα στρατεύματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας σύμφωνα με το Βάιλο», βλ. ΚΟΛΙΟΣ 1994, 74. Για τις αποσχιστικές στάσεις της περιοχής του Μαυροβουνίου βλ. επίσης ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ 1984, μέρος Β', 180-181 και μέρος Γ' 353· ΑΡΣ 1994, 93-95.

e si devono considerare di somma importanza, così non ralentai le mie sollecitudini nel far estendere le più esatte indagini con lettere che ho stamattina inoltrate a diversi miei amici in Janina, onde rilevare la più precisa verità di tali movimenti e disposizioni; ed intanto non smetto di precorrere l'avviso a Sua Eccellenza riservandomi di parteciparle in seguito tutto quello che mi pervenisse in lume più depurato, mentre con tutta rassegnazione mi do l'onore di bacciarle il lembo delle Vesti.

Arta li 2 Luglio 1768 stile nuovo.

3

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 11 Ιουλίου 1768, που στάλθηκε στον γενικό προβλεπτή (ή προνοητή) της θάλασσας A. Donà από τον υποπρόξενο της Βενετίας στην Άρτα Ν. Πάγκαλο. Τα γεγονότα που αναφέρονται στην επιστολή, διαδραματίζονται λίγους μήνες πριν από την έναρξη του πρώτου πολέμου της Αικατερίνης Β΄ της Ρωσίας εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1768-1774). Ο υποπρόξενος αναφέρει ότι με προηγούμενη μυστική επιστολή του με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1768 είχε γνωστοποιήσει στον γενικό προβλεπτή A. Donà ότι είχε φτάσει ένας Τάταρος¹⁸ αρχικά στον μπεηλέρμπεη της Ρούμελης και μετά στους διοικητές των Ιωαννίνων με επείγουσες διαταγές της Πύλης, ο οποίος τους διαμήνυε ότι έπρεπε με ταχύτητα να συγκεντρώσουν μεγάλο σώμα στρατιωτών και να κατευθυνθούν μαζί με πολλούς άλλους πασάδες στο Σκούταρι, για να υποτάξουν τον απείθαρχο λαό του Μαυροβουνίου.¹⁹ Ο υποπρόξενος Ν. Πάγκαλος για τον λόγο αυτό ξεκίνησε έρευνα για την εξακρίβωση των πληροφοριών που έρχονταν από τα Γιάννενα. Έτσι, έλαβε πολλές επιστολές από αξιόπιστα άτομα, κατοίκους των Ιωαννίνων, από τις οποίες γινόταν αντιληπτό ότι ο προαναφερθείς μπεηλέρμπεη δραστηριοποιούνταν για να θέσει υπό τις διαταγές του διάφορους πασάδες δύο και τριών ουρών με τα στρατεύματά τους. Προέβη, επίσης, σε όλες τις απαραίτητες προετοιμασίες, για να εκτελέσει προσωπικά τις εντολές του σουλτάνου όσον αφορά την πορεία, την οποία σύντομα θα πραγματοποιούσε προς το Σκούταρι. Το φιρμάνι που στάλθηκε από την Πύλη στα Γιάννενα,

¹⁸ Την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το ταχυδρομικό σύστημα «μενζίλ» χρησιμοποιεί έφιππους ταχυδρόμους «τατάρηδες», οι οποίοι ανήκουν σε ξεχωριστό προνομιούχο τάγμα με ιδιαίτερη ενδυμασία, εναλλάσσονται στους σταθμούς «μενζίλ χανέδες» και μεταφέρουν τις διαταγές και τα φιρμάνια στις επαρχιακές υπηρεσίες. Παράλληλα, υπάρχει έκτακτο ταχυδρομείο με πεζούς, οι «πεζόδρομοι», για την εξυπηρέτηση των ιδιωτών. Ενώ οι πρώτοι είναι μισθωτοί, οι δεύτεροι παίρνουν ένα «ποδοκόπι» ή «αγιακτερί» από τα χωριά, τα οποία είναι υποχρεωμένα να τους δώσουν επίσης στέγη και τροφή (κονάκι), γεγονός που προκαλεί έντονη δυσανεξία, βλ. ΣΑΡΡΗΣ 1993, 388.

¹⁹ Για τους φόβους των Τούρκων μήπως διαδοθεί η εξέγερση και σε άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας βλ. A.S.V., Senato Dispacci Costantinopoli, filza 213, φ. 377ν, αναφορά αρ. 37 του βαΐλου Gerolamo Ascanio Giustinian στις 15 Σεπτεμβρίου 1768. Για τη χρηματοδότηση βλ. ό.π., φ. 274ν, αναφορά αρ. 31 (2η) την 1η Αυγούστου 1768. Ο βάιλος, τόσο στις προηγούμενες αναφορές του όσο και στις μεταγενέστερες, παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για την εξέγερση στο Μαυροβούνιο και για τις τουρκικές αντιδράσεις.

δημοσιεύτηκε στην πόλη. Σύμφωνα με αυτό, καλούνταν ο πασάς Καλό,²⁰ οι γιοι τού Σουλεϊμάν πασά και του Μουσταφά πασά όπως και οι μπέηδες που είχαν τη δυνατότητα να μετάσχουν σε πολεμικές επιχειρήσεις, να συγκεντρώσουν όσο περισσότερο στρατό μπορούσε να παράσχει αυτή η περιοχή, με σκοπό να ενωθεί με τα στρατεύματα του μπεηλέρμπεη. Οι κινήσεις αυτές επιβεβαιώθηκαν με τη δημοσίευση και τη δημόσια ανάγνωση του προαναφερθέντος φερμανιού και στο εδώ Ιεροδικείο (Cadillagio). Επομένως, δεν ήταν δυνατό να αμφισβητηθούν τα όσα ανέφερε στην προηγούμενη επιστολή του, με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1768, ο υποπρόξενος Ν. Πάγκαλος.

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1015*

n. 24... n. 25

Copia di lettera scritta A Sua Eccellenza Signor Andrea Donà Provveditor General da Mar dal Signor Nicolo Pangaio Vice Console Veneto all'Arta

Con precedente mio rassegnatissimo foglio segnato li 2 codesto partecipai a Vostra Eccellenza essersi pervenuto un Tattaro prima al Beilerbei, e poscia alti Commandanti di Jannina con ordini i piu pressanti della Porta di dover con ogni solecitudine rammassare un grosso corpo di Truppe, e trasferirsi con molti altri Bassa nella Terra di Scuttari, onde reprimere i sediciosi popoli del Montenero. Non apposandomi, benche uniforme, le asserzioni degli abitanti di Jannina, che capitavano a questa parte, e spargevano tali notizie, ho creduto necessario di estendere sino a quella Terra, come notificcai a Vostra Eccellenza le piu diligenti indagini, onde rilevare la piu precisa verità di questa disposizione della porta. Mi sono pervenute in seguito piu lettere da persone acreditate di Jannina, dalli quali rilevo essere in continuo motto detto Beilerbei di far venire sotto la di lui ubidienza diversi Bassa da due e da tre code con le loro Truppe, e necessari preparamenti, onde esequire personalmente gl' ordini del di lui Sovrano con la marcia, che in breve sara per fare verso la Terra di Scuttari; e che il firmano pervenuto in Jannina e pubblicato per la citta, incarica un tal Bassa Calo, i figli di Suliman Bassa, e Mustafa Bassa, e li Bei che possono cingere Spada, di raccogliere quelle Truppe che puo somministrare il Paese, per unirsi alle Truppe di detto Beilerbei. Mi sono accertato maggiormente per queste mozioni dalla pubblicazione di detto firmano che fu ieri l'altro trasmesso, e pubblicamente letto anco in questo Cadillagio, onde non si puo dubbitare il contenuto per cio quanto partecipai a Vostra Eccellenza con la mia precedente, e le bacio con umilissima riverenza il Lembo delle Vesti.

Arta li 11 Luglio 1768 stile nuovo

²⁰ Πασάς των Ιωαννίνων, 1763-1770, βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ 1984, μέρος Γ', 268.

4

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 9 Απριλίου 1770, που στάλθηκε στον έκτακτο προβλεπτή της Αγίας Μαύρας Alvise Marin από τον υποπρόξενο της Βενετίας στην Άρτα Ν. Πάγκαλο. Τα γεγονότα που αναφέρονται στην επιστολή, διαδραματίζονται κατά τη διάρκεια των Ορλωφικών, της αποτυχημένης εξέγερσης των Ελλήνων, που υποκινήθηκε από τους Ρώσους εναντίον των Οθωμανών κατά τη διάρκεια του πρώτου πολέμου της Αικατερίνης Β΄ της Ρωσίας εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1768-1774). Ο υποπρόξενος πληροφορεί τον έκτακτο προβλεπτή της Λευκάδας ότι περισσότεροι από 4.000 κάτοικοι της Ζακύνθου και άλλο τόσοι από την Κεφαλονιά μετακινήθηκαν στην Πελοπόννησο με σκοπό να ενωθούν με τις στρατιωτικές μονάδες του ρωσικού στρατού και τους Μανιάτες, ενισχύοντας έτσι το επαναστατικό κίνημα εναντίον των Οθωμανών.²¹ Παράλληλα, αναφέρει ότι εξοπλίστηκαν και οι κάτοικοι του Ξηρομέρου,²² στους οποίους προστέθηκε, μάλιστα, και ένα σώμα από 1.000 υπηκόους της Ιθάκης. Τα γεγονότα αυτά δυσaráεστησαν τις τουρκικές αρχές, οι οποίες, όταν μια δουλτσινιώτικη τράτα δέχτηκε επίθεση από πλοιάρια Βενετών υπηκόων, βρήκαν ευκαιρία να καταλογίσουν στη Βενετία ότι συνήψε μυστικά συμμαχία με τη Ρωσία, καθώς επέτρεψαν την ελεύθερη μετακίνηση των Επτανησίων στην Πελοπόννησο.²³ Η καχυποψία των τουρκικών αρχών ήταν τόσο έντονη, ώστε προέτρεψαν τον καδή της Άρτας να προβεί στη σύλληψη του υποπροξένου και να τον φυλακίσει στο κάστρο, γεγονός που θα είχε τελικώς εκτελεστεί, εάν ο καδής και ο βοεβόδας της πόλης δεν είχαν απορρίψει –σκεπτόμενοι με σύνεση– μια τέτοια πρόταση. Ο Ν. Πάγκαλος διαβεβαίωσε, μάλιστα, τις τουρκικές αρχές ότι η μετακίνηση των Βενετών υπηκόων στην Πελοπόννησο δεν πραγματοποιήθηκε, με τη συναίνεση της Γαληνότητας Δημοκρατίας, καθώς η τελευταία υποστήριζε με σθένος την ειρήνη που είχε υπογραφεί με τους Οθωμανούς.²⁴ Επιπρόσθετα, ανέφερε ότι ως προς το περιστατι-

²¹ Περισσότερα βλ. στο ΒΛΑΣΣΗ 1980-1982, 64-84.

²² Με τον όρο Ξηρόμερο δηλώνεται η ορεινή περιοχή της Ακαρνανίας («ἀπέσω εις τὸ Ξηρόμερον ἐκεῖ πλησίον τῆς Ἄρτας», *ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΜΟΡΕΩΣ* στ. 8789) στην περιοχή της Βόνιτσας (*ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΜΟΡΕΩΣ* στ. 9229-9235) και της απέναντι της Λευκάδας ακαρνανικής ακτής (ΜΙΚΛΟΣΙΧ & ΜΥΛΛΕΡ, 1860, τ. 3, 121) μέχρι τον Αχελώο (Ξηρόμερο Αχελώου – *ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΜΟΡΕΩΣ*, στ. 3143-3144). Το όνομα της περιοχής οφείλεται στην ανεπάρκεια υδάτινων πόρων.

²³ Ήταν πολύ εύκολο για τους Ρώσους να πείσουν τους Επτανήσιους να βοηθήσουν τους ξεσηκωμένους Πελοποννήσιους, γιατί υπήρχαν στενοί δεσμοί μεταξύ τους. Πολλές φορές οι Κεφαλονίτες και οι Ζακυνθinoί πήγαιναν στην Πελοπόννησο για να δουλέψουν στα εύφορα κτήματά της (μετά από σεισμούς ή και σε κανονικές συνθήκες). Άλλωστε, πολλοί Πελοποννήσιοι κατέφυγαν στα Επτάνησα μετά το 1715 (δευτέρα Τουρκοκρατία της Πελοποννήσου). Για περισσότερα βλ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 1967· VENTURI 1979.

²⁴ Στην Κωνσταντινούπολη ο σουλτάνος πίεζε τον βάιλο να δηλώσει φανερά ποιες ήταν οι διαθέσεις της Βενετίας. Με διαταγή της Συγκλήτου ο βάιλος διαβεβαίωσε τον σουλτάνο ότι η Βενετία θα παρέμενε ουδέτερη και ότι τα αισθήματά της ήταν φιλικότατα. Η αλήθεια ήταν ότι και με τις δύο

κό με την προσβολή της δουλτσινιώτικης²⁵ βάρκας, δεν ήταν υπεύθυνοι οι Βενετοί υπήκοοι αλλά κλέφτες που λυμαίνονταν την περιοχή. Επεσήμαινε, επίσης, προς τις τουρκικές αρχές, ύστερα από εντολή του γενικού προβλεπτή της θάλασσας, ότι η Βενετία δεν αποδεχόταν τέτοιου είδους συμπεριφορές από τους υπηκόους της, χαρακτήριζε στασιαστές όσους ενεργούσαν έτσι και προγραμμάτιζε την αυστηρή τιμωρία τους. Παρά τη διαβεβαίωση των βενετικών αρχών όμως, οι Τούρκοι παρέμεναν δύσπιστοι και καχύποπτοι. Γι' αυτόν τον λόγο ο υποπρόξενος έκρινε σωστό ο ίδιος ο γενικός προβλεπτής να απευθυνθεί στις τουρκικές αρχές με επιστολή του για να τις κατευνάσει. Σε διαφορετική περίπτωση, εάν οι πολεμικές εξελίξεις εντεινόταν, θα αυξάνονταν και οι υποψίες των Οθωμανών και ήταν πιθανό να προβούν σε κάποια απρόοπτη και επικίνδυνη ενέργεια κατά του προσώπου του υποπροξένου.

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1018*

Dispaccio n° 145
inserta n° 2

Copia di lettera scritta all' Illustrissimo Signor Alvise Marin
Provveditor Extraordinario di Santa Maura da Niccolò Pangaio
Vice Console d'Arta in data 9 Aprile 1770 S.N.

Pochi giorni sono, che si è sparsa qui una voce, che più di quattro milla abitanti del Zante, ed altrettanti di Cefalonia siano passati liberamente nel Regno della Morea con animo di unirsi con li Moscoviti, e Mainotti, affine di attaccare le sue Piazze, e che postisi parimenti in armi tutti gli abitanti del Xeromero con T intenzione di sottrarsi dal giogo degli ottomani, vi sia passato in loro soccorso un corpo di mille sudditi del Teachi: notizie queste, che riuscirono molto ingrante alli Comandanti Turchi. Accaduto poi il fatto, che partecipai a V.E., dell' aggressione fatta d'alcune barche suddite contro la tartana Dulcignotta in questo Golfo, presero motivo di dubitare universalmente i Turchi, che la nostra Serenissima Republica sia sotto mano confederata alla Moscovia, e che tolleri per conseguenza l' emigrazione de' sudditi alla Morea, e ad altre parti dello stato ottomano in favore dell' armi Russe.

εμπόλεμες δυνάμεις είχε σχέσεις φιλικές, με τη διαφορά, όμως, ότι με την Τουρκία ήταν δεμένη με τους όρους της Συνθήκης του Πασάροβιτς. Προς τη Ρωσία την έσπρωχνε το εμπορικό συμφέρον και ειδικά η ναυσιπλοΐα στη Μαύρη θάλασσα. Ίσως γι' αυτό ο σουλτάνος δεν έδειξε και μεγάλη εμπιστοσύνη και γιατί ήδη στην Πελοπόννησο οι Έλληνες είχαν επαναστατήσει και επίσης κυκλοφορούσε η φήμη ότι η Βενετία είχε συμμαχήσει με τη Ρωσία και ετοιμαζόταν, μάλιστα, να στείλει και ναυτική δύναμη στον Μοριά, βλ. σχετ. ΒΛΑΣΣΗ 1980-1982, 66.

²⁵ Πόλη της Αλβανίας, βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ 1856, τ. 2, 45.

Questo sospetto si è radicato tanto nell'animo de' Turchi, che li spinse di progettare al Cadi la retenzione della mia persona, insinuando di fermi trattener nella Fortezza ben custodito, il che sarebbe stato eseguito con grave pericolo della mia vita, se la prudenza del Cadi, e delli Voivoda, che sono persone mature, non avesse rigettata si temeraria proposizione con ponderati riflessi. In tale stato di cose vedendo io l'animosità de' popoli Turchi, che minacciava pericoli contro la mia innocenza, hò fatto uso delle più esata desterità, mettendo in vista alli Comandanti, che l'emigrazione de' sudditi non succedeva con l'assenso Publico il quale con impegno insiste nel mantenere incorotta la fede della pace col Sultano. Nell'atto poi, ch'ero occupato di far intendere queste cose ad essi | Comandanti, e di assicurarli, che l'aggressione della tartana era stata accaduta dall'insolenza de' ladri, e non dalli sudditi, mi è capitata una lettera dell'Eccellentissimo Signor Proveditor General da Mar, con la quale mi dava l'incarico di rapresentare alli Turchi, che mantenendo la Serenissima Republica con vera costanza il sacro impegno della pace con la Porta, non approvava in verun modo i passi de' scelerati sudditi, che passarono alla Morea, ed al Xeromero, anzi avendoli dichiariti, come ribelli, e rei di morte infame, si attrovava in movimento di procurare il loro fermo per eseguire il loro castigo oltre l'incendio dei loro averi. Hò tosto eseguito il riverito comando dell'E.S. con quella esatezza, che richiede la materia, e benché sia stata in parte placata la loro fierezza con queste rappresentazioni, nulladimeno conosco essere ancora titubanti, e pieni di sospetto. Converrebbe perciò, che tanto V.E., quanto l'Eccellentissima Primaria Carica si rivogliessero con Lettera al Cadi, e Voivoda, confermando loro tutto quello, che fu da me rappresentato, affine di dileguare i loro mal fondati sospetti. Altrimenti in progresso divenendo più serie le circostanze della guerra, si aumenteranno i loro sospetti, e cometteranno per conseguenza qualche passo fatale alla mia infelice Persona.

5

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 21 Απριλίου 1770, που στάλθηκε στον βοεβόδα και τον καδή της Άρτας από τον γενικό προβλεπτή της θάλασσας A. Donà. Τα γεγονότα που αναφέρονται στην επιστολή, διαδραματίζονται κατά τη διάρκεια των Ορλωφικών, της αποτυχημένης εξέγερσης των Ελλήνων, που υποκινήθηκε από τους Ρώσους εναντίον των Οθωμανών κατά τη διάρκεια του πρώτου πολέμου της Αικατερίνης Β΄ της Ρωσίας κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1768-1774). Ο γενικός προβλεπτής διαβεβαιώνει τις τουρκικές αρχές της Άρτας ότι οι Επτανήσιοι Βενετοί υπήκοοι που μετακινήθηκαν στην Πελοπόννησο και το Ξηρόμερο, για να συστρατευθούν με τις εκεί επαναστατικές δυνάμεις εναντίον των Οθωμανών, παρασύρθηκαν από ένα αριθμό Επτανήσιων φυγάδων, οι οποίοι κατηγορούνταν για εγκλήματα και είχαν βρει καταφύγιο στις περιοχές της Πελοποννήσου και του Ξηρομέρου. Μάλιστα, σημειώνει προς τις τουρκικές αρχές, που ήδη παρουσιάζονταν δυσαρεστημένες, καχύποπτες και φιλύποπτες, ότι αποδοκμάζει τη μετακίνηση των συγκεκριμένων υπηκόων και τους επικηρύσσει ως

στασιαστές, ζητά δε και τη συνεργασία των τουρκικών αρχών για να συλληφθούν, ώστε να τιμωρηθούν με την ποινή του θανάτου. Για τον λόγο αυτόν έδωσε εντολή στον υποπρόξενο της Βενετίας στην Άρτα Ν. Πάγκαλο να ενημερώσει άμεσα τις τουρκικές αρχές για τις προθέσεις του, οι οποίες σκοπό έχουν να μη διασαλευτεί η καλή γειτονία και να μη διαταραχθεί η συμφωνία ειρήνης που είχε υπογραφεί μεταξύ των δύο κρατών. Επιπλέον, έδωσε εντολή στον ίδιο τον υποπρόξενο να μην παραιτηθεί από την άσκηση των καθηκόντων του, αλλά με τις άοκνες ενέργειές του να υπερασπίζεται τη φιλία των δύο κρατών αποδεικνύοντας έτσι την προάσπιση των ιερών διομολογήσεων και των βασιλικών διαταγμάτων. Τέλος, ζητά από τις τουρκικές αρχές να σεβαστούν το πρόσωπο του υποπροξένου και να μην προβούν σε οποιαδήποτε απειλητική κίνηση εναντίον του, καθώς η έδρα του Υποπροξενείου στην Άρτα αποτελούσε παράδειγμα των πολύ καλών σχέσεών τους.

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1018*

Dispaccio N° 145
inserta N° 3

Copia di lettera scritta dall' Illustrissimo, ed Eccellentissimo Signor Andrea
Dona Proveditor General da Mar alli Voivoda, e Cadi dell' Artta
in data 21 Aprile 1770 S.N. ommissis

Sulle prime diffuse voci, che nelle presenti rivoluzioni della Morea, e del Xeromero alcuni de' Nostri sudditi dall' Isole di genio torbido mossi da pazzo impetto in seguito di altri, che già profughi per molti anni dall' Isole medesime per enormi comessi delitti, godevano sicuro asilo, domiciliati nello Stato del Gran Signore, abbino fatta emigrazione in alcuni de' luoghi, dove esistono li sollevati sudditi dell' Eccelsa Porta, avevo incaricato cotesto nostro Vice Console di rappresentarle a viva voce quanto ne sia stato comosso, ed assicurarla della totale Publica disapprovazione a risoluzione così indiretta eseguita senza alcun nostro assenso, come neppur è da dubitarsi, attese le tante prove di sincera amicizia, e retta intenzione, che incessantemente vengono date all' Eccelsa Porta dalla Serenissima Republica. Mi avverte ora l' accenato Vice Console, che ad ogni modo le arbitrarie direzioni di que' malvaggi abbino avuta forza di far nascere nel di lei animo, ed in quello di cotesti abitanti qualche sinistro pensiero in offesa grave de' pacifici sentimenti di perfetta amicizia, che si nutre dal canto nostro a segno che ne riconosca la titubanza nell' insolita freddezza de' modi, con cui viene presentemente riguardato. Nel prescrivere però allo stesso, che non dessista per qualunque motivo dall' esercizio di sue incombenze, mà in fede delle sacre capitolazioni di Pace, e de' Reggi Diplomi continui a trattenersi costà, come pegno della reciproca ottima corrispondenza, trovo convenirsi pure alli riguardi del

vicinato di scriverle la presente, onde maggiormente impegnarla alla predilezione di detta Persona, e Figura Consolare, coll'oggetto altresì di dileguare qualunque dannoso mal fondato volgare sospetto, accertandola, che co-|stante la Republica Serenissima nella massima di mantener illesa la fede dell'alma perpetua Pace, non sono in verun modo approvati li trapassi de' malvaggi sudetti, quali dichiariti già come ribelli, e rei di morte, si studiano tuttavia li modi di attrapparli, al che Ella pure farà cosa molto grata di cooperare, perchè passino in mio potere, onde farli subire l'ultimo supplizio, che si hanno giustamente meritato; e le desidero vita lunga, e felice.

6

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 24 Οκτωβρίου 1772, που στάλθηκε στον γενικό προβλεπτή της θάλασσας Pietro Querini²⁶ από τον υποπρόξενο της Βενετίας στην Άρτα Ν. Πάγκαλο. Τα γεγονότα που αναφέρονται στην επιστολή, διαδραματίζονται κατά τη διάρκεια του πρώτου πολέμου της Αικατερίνης Β΄ της Ρωσίας κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1768-1774). Ο υποπρόξενος αναφέρει ότι μεταξύ των δύο εμπόλεμων δυνάμεων (Τουρκίας – Ρωσίας) υπήρχε προσωρινή ανακωχή, η οποία είχε παραταθεί μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου. Κατά τη διάρκεια της ανακωχής, όμως, συνέβη ένα περιστατικό, πέρα από τον Δούναβη, το οποίο υπονόμωσε την προσπάθεια της ειρήνευσης. Έχοντας εξασφαλίσει ακριβείς πληροφορίες, ο υποπρόξενος αναφέρει ότι πολυάριθμο στρατιωτικό σώμα Τούρκων, διοικούμενο από κατώτερους αξιωματικούς, παραβίασε τους όρους της ανακωχής και επιτέθηκε αιφνιδιαστικά σε άγημα Ρώσων, κοντά στο Giursevo, επιφέροντάς του σοβαρότατο πλήγμα. Ένας Ρώσος στρατηγός που βρισκόταν με μεγάλες δυνάμεις στην περιοχή, αφού ειδοποιήθηκε για το συμβάν, έσπευσε στο σημείο και σε μικρό χρονικό διάστημα κατατρόπωσε το σώμα των απερίσκεπτων Τούρκων. Το γεγονός αυτό διέκοψε απρόοπτα μια σύσκεψη που διεξαγόταν την περίοδο εκείνη μεταξύ αντιπροσώπων των δύο εμπόλεμων, με σκοπό την επίλυση των διαφορών και την υπογραφή συνθήκης ειρήνης. Έτσι, οι αντιπρόσωποι του σουλτάνου στις διαπραγματεύσεις επέστρεψαν πάραυτα στην Κωνσταντινούπολη, χωρίς να έχουν επιτύχει κάτι περισσότερο από 40 ημέρες ανακωχής. Στη συνέχεια της επιστολής ο υποπρόξενος αναφέρει ότι πρόσφατα ο σουλτάνος προήγαγε στον βαθμό του πασά 14 Τούρκους αξιωματούχους της Ρούμελης, με ρητή εντολή καθέννας από αυτούς να μεταβεί μέχρι το τέλος του τρέχοντος Οκτωβρίου στο στρατόπεδο του μεγάλου βεζίρη με όσες στρατιωτικές δυνάμεις ήταν δυνατό να στρατολογήσει από τις πόλεις της Ρούμελης. Σε αυτούς τους 14 πασάδες συμπεριλήφθηκε και ο Αλή μπέης,²⁷ ο μουσελίμης²⁸ Ιω-

²⁶ Ο Pietro Querini διατέλεσε γενικός προβλεπτής της θάλασσας την περίοδο 1770-1773, βλ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ 2018, 176.

²⁷ Για τους πασάδες των Ιωαννίνων βλ. ΖΙΑΓΚΟΣ 1974, 291-297.

²⁸ Σύμφωνα με τη διοικητική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όταν ο πασάς μιας περιοχής έλειπε από την έδρα του ή όταν, λόγω μετάθεσης ή αντικατάστασής του, η έδρα του παρέμενε

αννίνων, ο οποίος προετοιμαζόταν να ενσωματωθεί στις στρατιωτικές δυνάμεις του μεγάλου βεζίρη με 500 άνδρες, αφού προηγουμένως είχε λάβει τον τίτλο του πασά δύο ουρών. Η εκλογή του Αλή μπέη, που δημοσιοποιήθηκε στα Γιάννενα, έγινε με τους εξής όρους: Η Υψηλή Πύλη όντας εξαναγκασμένη στη συνέχιση των πολεμικών επιχειρήσεων, αφού χάθηκε κάθε ελπίδα για ειρήνευση λόγω των υπερβολικών απαιτήσεων του εχθρού, προήγαγε τον Αλή μπέη, μουσελίμη των Ιωαννίνων, στον βαθμό του πασά των δύο ουρών διατάσσοντάς τον να μεταβεί, μαζί με όλους τους άλλους εκλεγμένους πασάδες, στο στρατόπεδο του μεγάλου βεζίρη, μέχρι το τέλος Οκτωβρίου, με όλες τις στρατιωτικές δυνάμεις που θα μπορούσε να συγκεντρώσει στην περιοχή του. Σε περίπτωση άρνησης εκτέλεσης της διαταγής, επρόκειτο να κατασχεθεί όλη η περιουσία του Αλή μπέη. Εν κατακλείδι, ο υποπρόξενος αναφέρει ότι όλες οι πληροφορίες που αναγράφονται στην επιστολή του, είναι αδιαμφισβήτητες και διαβεβαιώνει ότι ο ίδιος θα ενημερώνει αμέσως τον γενικό προβλεπτή για όποια είδηση πληροφορείται σχετικά με τις πολεμικές εξελίξεις.²⁹

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1022*

Copia di Lettera scritta a Sua Eccellenza Signor Pietro Antonio Querini
Provveditor General da Mar da Niccolo Pangalo Vice Console all'Arta
in data 24 Ottobre 1772 Stile nuovo

Dopo esser stato prorogato sin tutto Ottobre L'Armistizio frà le due querreggianti Potenze, come partecipai a V.E., è accaduto un fatto di là dal Danubio, che solo basto di rovesciare tutto il maneggio della Pace. Dicesi con sicurezza, che un corpo numeroso de Turchi diretto da ufficiali subalterni, rompendo le Leggi dell'Armistizio, si sia awanzato d'attaccar improvvisamente sotto Giursevo un Distaccamento de Russi ed abbia conferito al medesimo una stragge notabilissima, e che poi accorso un'altro Generale Russo, che si ritrovava con magnifici forze in quelle vicinanze, abbia in pochi momenti recata un'intiera sconfitta a quel corpo de Turchi imprudenti. Disciolto per tanto il congresso, e svanita ogni speranza di Pace a motivo d'un tale inaspettato avvenimento, si restituirono tosto a Costantinopoli i plenipotenziari del Gran Signore, senza aver potuto conseguire da Russi, che'l solo favore di 40 giorni di Armistizio. Ultimamente poi furono dal Gran Signore promossi al grado di Bassà sopranumerari 14 riguardevoli Turchi della Romelia con ordine risoluto che cadauno debba ridursi nel fine del corrente Ottobre al campo del Gran Visir

προσωρινά κενή, διοριζόταν από την Πύλη αναπληρωτής του με τον τίτλο του μου(τε)σελίμη, βλ. ΚΥΡΚΙΝΗ-ΚΟΥΤΟΥΛΑ 1996, 120-122.

²⁹ Η Βενετία έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη τη συγκεκριμένη περίοδο, για εμπορικούς αλλά και πολιτικούς λόγους, βλ. ΚΟΛΙΟΣ 1994.

con quelle forze che potessero spremere delle Città della Romelia. A questi 14 Bassà viene compreso anche lo stesso Ali Bei actual musselim di Jannina, il quale eletto per Bassà di due Code, si v'è tuttavia preparando di passar al campo con 500 Personi di rinforzo. Il firmano poi concernente l'elezione di detto Ali Bei, è stato pubblicato a Jannina, ed'era concepito in questi precipi termini, che ritrovandosi la Porta in necessità di continuar la Guerra per esser stata svanita ogni speranza di Pace, attese l'esorbitanti ricerche delli nemici, che sono ripugnanti alli riguardi più delicati dello Stato, e della Religione, per cio hà promosso voi Ali Bei Musselim di Jannina al grado di Bassà di due Code, ordinandovi di passare con tutti gl'altri eletti Bassà al campo del Gran Visir negli ultimi d'Ottobre con quelle forze, che potesse ramassare da questa Terra, sotto pena della vita e confiscazione dei Beni. Tali sono le notizie più certe, che corrono presentemente a queste parti, cred(...) universalmente indubitabili, quali assoggettando ai maturi riflessi di Vostra Eccellenza, non ometterò anche in avvenire di parteciparle ogn altro emergente relativo alla corrente Guerra, bacciandole frattanto con profondo ossequio il Lembo delle Vesti.

7

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 26 Ιανουαρίου 1768, που στάλθηκε από τον προβλεπτή της Πρέβεζας³⁰ L. Morozini³¹ στον γενικό προβλεπτή της θάλασσας A. Donà για την έγκριση των εξόδων του υποπροξένου της Βενετίας στην Άρτα Ν. Παγκάλου. Στην επιστολή αναφέρονται τα έξοδα του υποπροξένου, που αφορούσαν την αποζημίωση αγγελιαφόρων που μετέφεραν επιστολές στις βενετικές αρχές των Ιονίων Νήσων και της Πρέβεζας. Σύμφωνα με το έγγραφο, το ποσό των εξόδων του υποπροξένου για ένα έτος ανερχόταν σε 912 γαζέτες.³² Το έγγραφο περιέχει τις ημερομηνίες αποστολής των επιστολών, τους

³⁰ Στην πόλη της Πρέβεζας, έδρα του territorio di Prevesa, αμέσως μετά την κατάκτηση εγκαταστάθηκαν δύο Βενετοί αξιωματούχοι με διοικητικές, δικαστικές και στρατιωτικές δικαιοδοσίες. Ο πρώτος ονομαζόταν έκτακτος προβλεπτής (pronveditore straordinario) και ο δεύτερος τακτικός προβλεπτής (pronveditore ordinario). Η εκλογή και ο διορισμός και των δύο γινόταν από το Μεγάλο Συμβούλιο της Βενετίας (Maggiore Consiglio). Ο έκτακτος ήταν κατώτερος του ομότιτλου του αξιωματούχου που έδρευε στη Λευκάδα και εξαρτιόταν διοικητικά από αυτόν. Ο έκτακτος προβλεπτής ήταν ο ανώτερος Βενετός διοικητής της Πρέβεζας. Προϊστατο όλων των βενετικών υπηρεσιών, πολιτικών και στρατιωτικών, που έδρευαν στην περιοχή, και μεριμνούσε για την προστασία και την ασφάλεια της παράκτιας περιοχής που εκτεινόταν από το Μεσολόγγι έως και την Πάργα, βλ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ 2018, 167.

³¹ Ο L. Morozini εξελέγη προνοητής της Πρέβεζας στις 12 Ιανουαρίου 1766, ανέλαβε τα καθήκοντά του στις 12 Οκτωβρίου 1766, ενώ η θητεία του έληξε στις 11 Οκτωβρίου 1768, βλ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ 2018, 178.

³² Το σύμβολο του νομίσματος στο έγγραφο δεν βοηθά στην αποσαφήνισή του. Πιθανολογώ ότι πρόκειται για γαζέτα, καθώς αναφέρεται ότι το ποσό θα δοθεί σε νόμισμα που ισοδυναμεί με δύο σολ-δία. Η γαζέτα ήταν νόμισμα που κυκλοφορούσε ευρύτατα στην Ανατολή και ειδικά στις βενετικές

αποδέκτες και την αποζημίωση του αγγελιαφόρου για κάθε αποστολή, ενώ σε κάποιες από αυτές παρουσιάζεται συνοπτικά και το περιεχόμενό τους. Συγκεκριμένα, σε επιστολή με ημερομηνία 14 Μαΐου 1767 αναφέρεται ότι ο έκτακτος προβλεπτής της Λευκάδας³³ έπρεπε να διευθετήσει την υπόθεση χρέους Βενετών υπηκόων προς ορισμένους Οθωμανούς κατοίκους στην περιοχή της Άρτας. Σε επιστολή με ημερομηνία 29 Μαΐου 1767 γνωστοποιείται η άφιξη του τσοχαντάρη³⁴ Δερβέν αγά στην Άρτα. Στις επιστολές με ημερομηνία 23 και 30 Ιουλίου 1767 αναφέρεται η παρουσία του βίαιου Σουλεϊμάν αγά από το Μαργαρίτι στα βενετοτουρκικά σύνορα. Στις επιστολές με ημερομηνία 4 Σεπτεμβρίου 1767 και 4 Ιανουαρίου 1768 αναφέρεται ότι ο υποπρόξενος Ν. Πάγκαλος δέχτηκε απειλές από τον απεσταλμένο στην περιοχή Τούρκο αξιωματούχο Μεχμέτ αγά Σαλαχώρ, ο οποίος, μάλιστα, αφού αρχικά τον εξύβρισε και τον απείλησε, στη συνέχεια τον συνέλαβε και τον φυλάκισε θέτοντας σε άμεσο κίνδυνο τη ζωή του.³⁵ Τέλος, σε επιστολή με ημερομηνία 24 Νοεμβρίου 1767 αναφέρεται ότι μια μαρτιγκάνα³⁶ από το Μεσολόγγι φόρτωσε σιτάρι σε λιμάνι της Άρτας.

Την 1η Φεβρουαρίου 1768 εγκρίνεται από τον γενικό προβλεπτή της θάλασσας Α. Donà η εκταμίευση του ποσού των 912 γαζετών για την πληρωμή των αγγελιαφόρων. Γι' αυτόν τον λόγο έδωσε διαταγή στη δημόσια οικονομική υπηρεσία της Λευκάδας να εκταμιευτεί το συγκεκριμένο ποσό σύμφωνα με τις νόμιμες διαδικασίες. Η οριστική επικύρωση των εξόδων παρέμενε στη δικαιοδοσία της βενετικής Συγκλήτου.

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1015*

Copia

Adi 26 Gennaro 1767³⁷ Stile nuovo More Veneto Prevesa

Si fa fede delli pagamenti fatti alli Messi spediti per Pubbliche occorrenze dal Vice

κήσεις, και ισοδυναμούσε με 2 σολδία. Το νόμισμα των 10 γαζετών ονομαζόταν *lirone* ή *lirazza*. Η γαζέτα μεταπίπτει με τον καιρό, κυρίως προς το τέλος της βενετοκρατίας, από πραγματικό σε εικονικό νόμισμα: χρησιμοποιείται πλέον από τους σύγχρονους με τη γενική έννοια του νομίσματος ή του χρήματος και καταντά λογιστικό νόμισμα (*monnaie de comptie*) και τούτο λόγω της ονομαστικής διαιώνισης ορισμένων υπερπύρων εκφρασμένων σε γαζέτες ή άλλα νομίσματα, ακόμη και γιατί ορισμένες υποχρεώσεις των χωρικών (Κέρκυρα) ήταν εκφρασμένες στο νόμισμα αυτό, βλ. ΛΙΑΤΑ 1996, 144-146.

³³ Για τη διοίκηση της Λευκάδας επί βενετοκρατίας βλ. ΜΑΧΑΙΡΑΣ 2008, 4-48.

³⁴ *Çuhadar*: επίσημος υπηρέτης ανώτερων Τούρκων αξιωματούχων, βλ. ΚΥΡΚΙΝΗ-ΚΟΥΤΟΥΛΑ 1996, 202.

³⁵ Περισσότερα για την περιπέτεια του υποπροξένου με τον Τούρκο αξιωματούχο βλ. στο ΒΕΤΣΙΟΣ 2007, 153-155.

³⁶ Ο Μαρτίγκος ή Μαρτιγκάνα είναι εμπορικό σκάφος του 18ου αιώνα με εκτόπισμα από 20 έως 40 τόνους. Για τον τύπο αυτού του πλοίου βλ. ΚΑΗΑΝΕ & ΤΙΕΤΖΕ 1958, 295.

³⁷ Η ρωμαϊκή παράδοση για την έναρξη του έτους την 1η Μαρτίου επιβίωσε στο βενετικό σύστημα

Console Pangalo in Arta da questa Pubblica Rappresentanza all'Eccelesissimo Estraordinario di Santa Maura per ordine dell'Eccelesissimo Provveditor Estraordinario sudetto, e per altre cause, come qui sotto espresse, quale s'umilia alli Sapientissimi riflessi si dell'Illustrissimo et Eccelesissimo Signor Andrea Donà Provveditor General da mar per l'auttorevole sua inchinata approvazione.

Adi 29 Aprile 1767 Stile nuovo

Per il messo spedito a Santa Maura all'Eccelesissimo Signor Proweditor Estraordinario con una lettera trasmessami per espresso dal Vice Console Pangaio d'Arta per la via di Terra per sue mercedi L 16

Adi 5 Maggio 1767 stile nuovo

Per altro messo spedito da detto Vice Console con Lettere Pubbliche a questa Rappresentanza, con le quali acompagnava una per l'Illustrissimo et Eccelesissimo Signor Provveditor General da mar, et altra per l'Eccelesissimo Estraordinario di Santa Maura 24

Adi Detto

All'espresso spedito a Santa Marna con la sudetta Lettera per la via di Terra 16

Adi 14 Detto

All'espresso spedito all'Eccelesissimo Signor Provveditor Estraordinario di Santa Maura con la Lettera del Commandante, che versava per un Debito contratto da diversi Sudditi con certi Ottomani, per cui pressava il Commandante sudetto le Deliberazioni dall'Eccelesenza Sua 16

Adi 29 Detto

Al Messo spedito dal Vice Console Pangalo con Lettera diretta a questa divota Rappresentanza in Data li 28 Detto, con cui partecipava l'arrivo in Arta del Zogadar del Derven Aga 24

Adi 11 Giugno 1767 Stile Nuovo

Al Messo spedito dal sudetto Vice Console Pangalo con cui accompagnava una

(more veneto), όπου οι μήνες Ιανουάριος και Φεβρουάριος ανήκουν στο προηγούμενο έτος. Για να χρονολογούμε, λοιπόν, σωστά τα βενετικά έγγραφα, προσθέτουμε μία μονάδα στο έτος που αναφέρεται στους μήνες αυτούς, π.χ. 18 marzo 1619 = 18 Μαρτίου 1619, αλλά 8 gennaio 1758 = 8 Ιανουάριου 1759 και 11 febbraio 1771 = 11 Φεβρουάριου 1772, βλ. ΨΑΡΑΣ 2001, 175. Στο έγγραφο, παρά το γεγονός ότι γράφει νέα χρονολόγηση, ο Βενετός αξιωματούχος χρησιμοποιεί το βενετσιάνικο ημερολόγιο. Η 26η Ιανουάριου 1768 είναι η ημέρα που καταρτίστηκε ο κατάλογος με τις πληρωμές. Η πρώτη πληρωμή έχει ημερομηνία 29 Απριλίου 1767, ενώ η τελευταία 26 Ιανουάριου 1767, more veneto. Ο αξιωματούχος δεν άλλαξε χρόνο την 1η Ιανουάριου. Επομένως, με το δικό μας ημερολόγιο ο κατάλογος καταρτίστηκε στις 26 Ιανουαρίου 1768.

Lettera per l'Eccelesissima Suprema Carica da Mar, et altra per quella di Santa Maura in Data dalli 9 Detto 24

Adi Detto

Al Messo inoltrato a Santa Maura con l'accennata Lettera diretta all'Eccelesissimo Provveditor Estrordinario 16

Summa oltrascritta L 136

Adi 23 Luglio 1767 Stile Nuovo

Al Pedone spedito all'Eccelesissimo Provveditor Estrordinario di Santa Maura con la Lettera accompagnataci dalli Confinanti Custodi Capitani Giriani, e Digoni, con cui partecipavano l'ammasso del facinoroso Soliman Aga da Margariti 16

Adi 30 Agosto stilè nuovo

All'Esploratore inoltrato fra Margariti per sapere, e rilevar se vero fosse l'indicatosi ammasso, che correva voce venisse formato dal facinoroso Soliman Aga, ed altri Capi di Margariti, giusto la commissione dell'Eccelesissimo Signor Provveditor Estrordinario di 25 corrente, si diede 96

Adi 4 Settembre 1767 Stile nuovo

Al Messo spedito dal vice Console in Arta Pangalo con lettere delli 2 corrente, che partecipavano all'Illustrissimo et Eccelesissimo Signor Provveditor General da Mar, ed all'Eccelesissimo Provveditor Estrordinario l'arresto intimatogli per parte del Sallagor. E sua liberazione seguita a forza delli suggerimenti del Cadi 24

Adi 20 Ottobre 1767 stile nuovo

Al Messo spedito dal Vice Console oltredetto d'Arta Pangalo con Lettere delli 19 corrente, con le quali ci accompagnava altra per l'Eccelesissimo et Eccelesissimo Provveditor General da Mar 24

Adi 11 Novembre 1767 stile nuovo

All'Espresso inviatoci dal Vice Console Pangalo con Piego di Lettere scritte all'Eccelesissima Suprema Carica da Mar 24

Adi 23 Detto

Per Espresso dall'Arta, fu abbonato dall'Eccelesissimo Signor Provveditor General da Mar.

Adi 24 Detto

All'Espresso con Lettere venute dall'Arta, scritte dal Vice Console Pangalo li 22 cadente concernenti l'affare della Martigana Missolongiotta, che aveva caricato il formentone di ragione del Commandante d'Arta 24

Detto

Al Pedone inoltrato espressamente all'Eccelesantissimo Provveditor Estrordinario di Santa Maura per la suespressa causa 16

360

Adi 26 Detto

Il Messo spedito da questa Rappresentanza in Arta, fu abbonato dall'Eccelesantissimo Signor Provveditor General da Mar.

Summa contrascritta L 360

Adi 15 Dicembre 1767 stile nuovo

Il Messo venuto dall'Arta, abbonato da detta Eccellenza.

Adi 28 Detto

Al Messo spedito dal Vice Console Pangalo con Lettere delli 26 cadente, con cui accompagnavaci una Lettera diretta all'Eccelesantissimo Signor Provveditor General da mar, in cui eravi inserta altra del nuovo Cadi di detto Luogo Ismail Effedi, et altra diretta all'Eccelesantissimo Provveditor Estrordinario di Santa Maura 24

Adi 29 Detto

All'Espresso spedito da questa Rappresentanza in Santa Maura con la Lettera suriferita a Sua Eccellenza Provveditor Estrordinario 16

Adi 4 Genaro 1767 Stile nuovo more veneto

All'Espresso inoltrato dal Vice Console sopradetto con Lettera segnata il giorno di jeri con inclusa altra per essere raddrizzata a Sua Eccellenza Provveditor Estrordinario di Santa Maura, con cui lo partecipa degli insulti praticatigli dal Turco Sallagor 24

Adi Detto

All'Espresso spedito a Santa Maura all'Eccellenza sudetta per la suaccennate cause 16

Adi 18 Detto

Al Messo spedito espressamente dal Deputato Cancelier Alleandri dall'Arta con incluse altre Lettere per l'Eccelesantissimo Provveditor General da Mar, et all'Eccelesantissimo Provveditor Estrordinario di Santa Maura 24

Adi Detto

All'Espresso inoltrato per portare in Santa Maura a Sua Eccellenza la suriferita Lettera scritta dal Cancelier Alleandri 16

Adi 23 Detto

All'Espresso inoltrato a Parga con le Pubbliche Lettere consegnateci dal Deputato Cancelier Alleandri dirette all'Eccelesissima Suprema Carica da Mar, e raccomandate a quel Governator e Capitano

	96
Summa contrascritta	576

Adi 25 Genaro 1767 Stile nuovo more veneto

Per Messo spedito espressamente all'Arta per la via di Terra abitante di questo Luogo, fiduta con le Lettere scritte dal riferito Deputato Cancelier Alleando al Vice Console Pangalo, fu accordato

	96
--	----

Adi 25 Genaro 1767 more veneto

Al Caichio spedito in Corfu col Turco Mustafa Aga, partito col Deputato Cancelier Alleandri, in cui anco vi furono imbarcati dieciotto Bracioli per le Pubbliche esigenze

	144
--	-----

Adi Detto

Per altro Messo da questo abitato, spedito espressamente e con tutta segretezza con Lettere scritte dal detto Deputato Cancelier Alleandri al sumentovato Vice Console Pangalo

	96
--	----

Summa in tutto 912

Lodovico Morosini Provveditor

Osservata dairillustissimo et Eccellentissimo Signor Andrea Dona Provveditor General da mar la retroscritta attestazione del Nobil Uomo ser Lodovico Morosini Provveditor di Prevesa, in cui attesta l'esborso fatto di Gazette novecento dodeci (...) di Moneta a due Soldi in vari tempi dal Vice Console in Arta Nicolo Pangalo per pagamento a Messi spediti Per Pubbliche esigenze, come in Essa. Ordina perciò l'Eccelesenza Sua, che dalla Camera Fiscal di Santa Maura sia esborsata la summa predetta, praticando Giri di scrittura a Pubblica cautela, restando risservata l'approvazione della spesa stessa all'Eccelesissimo Senato. Sic

	L 912
--	-------

Corfu primo Febbraro 1768 stile nuovo more veneto

Andrea Dona Provveditor General da Mar

8

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 9 Σεπτεμβρίου 1768, που στάλθηκε από τον προβλεπτή της Πρέβεζας L. Morozini στον γενικό προβλεπτή της θάλασσας A. Dona για την έγκριση των εξόδων του υποπροξένου της Βενετίας στην Arta N. Παγκάλου. Μετά την έγκριση του γενικού προβλεπτή θα εκδίδονταν οι σχετικές διαταγές προς το Δημόσιο Ταμείο της Λευκάδας για την αποπληρωμή του ποσού. Στην επιστολή αναφέρονται τα έξοδα του υποπροξένου,

τα οποία αφορούσαν την αποζημίωση αγγελιαφόρων που μετέφεραν επιστολές στις βενετικές αρχές των Ιονίων Νήσων και της Πρέβεζας. Σύμφωνα με το έγγραφο, το ποσό των εξόδων του υποπροξένου για ένα έτος ανερχόταν σε 472 γαζέτες.³⁸ Το έγγραφο περιέχει τις ημερομηνίες αποστολής των επιστολών, τους αποδέκτες και την αποζημίωση του αγγελιαφόρου για κάθε αποστολή, ενώ σε κάποιες από αυτές παρουσιάζεται συνοπτικά και το περιεχόμενό τους. Συγκεκριμένα, σε επιστολή με ημερομηνία 10 Φεβρουαρίου 1768 αναφέρεται η σύλληψη του Χρήστου Αρβανιτάκη, Βενετού υπηκόου, στην περιοχή της Άρτας. Σε επιστολή με ημερομηνία 15 Απριλίου 1768 αναφέρεται ότι στην Άρτα έφτασε ο κεχαγιάς του Ντορέν πασά με πολυμελή ακολουθία. Σε επιστολή με ημερομηνία 9 Ιουνίου 1768, που στάλθηκε στον έκτακτο προβλεπτή της Λευκάδας, αναφέρεται η διαμαρτυρία του βοεβόδα της Άρτας και το αίτημά του για αποζημίωση 150.000 άσπρων για το γεγονός ότι ένας χριστιανός κάτοικος της περιοχής της Άρτας δραπέτευσε και κατέφυγε στη Λευκάδα, όπου τον περιέθαλψαν. Σε επιστολή με ημερομηνία 25 Ιουνίου 1768 αναφέρεται η αναχώρηση από την Άρτα του βοεβόδα και του μπέη Καρατσάρ με μεγάλη ακολουθία και κατεύθυνση στα βενετοτουρκικά σύνορα της περιοχής. Σε επιστολή με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1768 αναφέρονται οι κινήσεις προετοιμασίας του μπεηλέρμπεη της Ρούμελης, για να εκστρατεύσει εναντίον του Μαυροβουνίου. Σε επιστολές με ημερομηνία 2, 6 και 23 Αυγούστου 1768 αναφέρεται ότι 12 Ζακυνθιοί, Βενετοί υπήκοοι, συνελήφθησαν από τον βοεβόδα της Άρτας, γεγονός που προκάλεσε τη διαμαρτυρία των βενετικών αρχών, οι οποίες ζήτησαν την απελευθέρωσή τους.

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar (P.T.M.), f. 1015*

Copia

Noi Lodovico Morosini Per la Serenissima Repubblica di Venezia
Provveditor di Prevesa

Polizza di esborsi fatti da questa Rappresentanza in pagamento di Messi spediti dal

³⁸ Πιθανολογούμε ότι είναι γαζέτα. Το σύμβολο του νομίσματος στο έγγραφο δεν βοηθά στην αποσαφήνισή του. Οφείλουμε εδώ να επισημάνουμε ότι ο εκχρηματισμός της οικονομίας στην τουρκοκρατία συντελείται μέσα σ' ένα νομισματικό πολύπλεγμα, όπου το λογιστικό νόμισμα συγγέεται με το πραγματικό, και διάφορα νομισματικά συστήματα, τα ευρωπαϊκά και το οθωμανικό, συνυπάρχουν ή εναλλάσσονται στις καθημερινές συναλλαγές, από τις πιο ασήμαντες ως τις πιο σημαντικές. Το πολύπλεγμα επιτείνεται και από το γεγονός ότι οι διάφοροι τύποι νομισμάτων που κυκλοφορούσαν, δεν αποτελούσαν πολλαπλάσια ή υποπολλαπλάσια ενός ενιαίου νομισματικού συστήματος, αλλά η σχέση που κατά κανόνα τα συνέδεε, ήταν απλώς σχέση ανταλλακτικής ισοτιμίας. Ο σημερινός ερευνητής της οικονομικής ιστορίας της εποχής εκείνης έχει να αντιμετωπίσει δυσκολίες, αν όχι αξεπέραστες, πάντως δυσεπίλυτες. Αν το να διαπιστώσει κανείς ποια νομίσματα κρύβονται κάτω από τα πολυποίκιλα ονόματα των πηγών και να αποφύγει την παγίδα των ταυτόσημων είναι έργο δύσκολο και με αμφίβολα αποτελέσματα, το να εξακριβώσει την κατά καιρούς αξία τους είναι ακόμη δυσκολότερο, βλ. ΛΙΑΤΑ 1996, 4-6.

Vice Console Pangalo con publicì fogli e di altri con essi inoltrati all'Illustrissimo Signor Provveditor Estrordinario di Santa Maura, come pure al vice Console suddetto nei tempi e negl' incontri ut infradichiariti la qual si rassegna all'Illustrissimo et Eccelentissimo Signor Andrea Dona Provveditor General da Mar, perche avvalorata dalla Suprema sua Approvazione derivar nepossano gl'ordini relativi verso la Pubblica Cassa di Santa Maura per il dovuto rimborso.

Per pagamento fatto nel giorno delli 4 Febbraro all'espresso Spedito dal Signor Console di Francia con sue lettere dirette all'Eccelentissimo Signor Provveditor General da mar accompagnate sotto plico di lettere dello stesso giorno piastre due fanno Moneta corrente di rame a 4 Bezzi la gazetta L 24

Per pagamento d'un Messo spedito all'Arta sotto li 7 Febbraro al Vice Console Pangalo con il Foglio Plico di Lettere inoltrato dall'Illustrissimo et Eccelentissimo Signor Provveditor General da Mar diretto ad'esso Vice Console come per Lettere dell'Eccelenza Sua delli 2 Febbraro ultimo decorso Piastre quattro fa Moneta di rame come sopra 48

Per pagamento d'un Messo spedito a Santa Maura con le lettere di partecipazione di 10 Febbraro ultimo decorso al Nobil Uomo Provveditor Estrordinario dell'arresto del Suddito Cristo Arvanitachi nelle Terre di Arta, Moneta come sopra 16

Per pagamento al Messo spedito all'Arta con le lettere di reclamo di detto Nobil Uomo Estrordinario a quel comandante contengono le lettere di esso Nobil Uomo Segnate in data delli 10 corrente Piastre quattro fanno Moneta come sopra 48

Per pagamento al Messo spedito dal Vice Console Pangalo con le lettere dell'Eccelentissimo Bailo alla Porta Ottomana dirette all'Eccelentissimo Signor Provveditor General da mar accompagnate da esso Vice Console con sue lettere delli 15 Aprile ultimo decorso. Piastre due fanno Moneta come Sopra 24
Summa oltrascritta 160

Per pagamento al Messo spedito dal Vice Console Pangalo con sue lettere delli 15 Aprile ultimo decorso accompagnando le lettere dirette al Nobil Uomo Provveditor Estrordinario concernenti la partecipazione che dal Comandante dell'Arta veniva fatta dal suo Chiecaia Piastre due fanno 24

Per pagamento al Messo per la spedizione di dette lettere a detto Nobil Uomo Provveditor Estrordinario che si ritrovava a Vonizza. Moneta 16

Per pagamento al Messo spedito dal Vice Console in Arta con sue lettere delli 25

Aprile ultimo decorso accompagnando altri Publici Fogli diretti all' Eccellentissimo Signor Provveditor General da Mar, et al Nobil Uomo Signor Provveditor Estraordinario riguardanti le notizie del recapito in Arta del Chiecaia del Doren Passa con numeroso seguito. Piastre due fanno Moneta corrente 24

Per pagamento al Messo spedito al Nobil Uomo Provveditor Estraordinario in Santa Maura sotto il giorno delli 9 Giugno con le lettere di partecipazione del reclamo del Voivoda d'Arta per 150 Mille Aspri verso la presenza di un tal Cristia che pretendeva fuggita e ricovrata nel Predetto stato. Moneta 16

Per pagamento al Messo spedito dal Vice Console Pangalo con le sue lettere di partecipazione in data delli 25 Giugno ultimo decorso del distaco dall' Arta con grosso seguito di quel Voivoda, e del Bei Carazar alla volta del Confine di questa Piazza tanto verso questa Rappresentanza che verso il Nobil Uomo Estraordinario. Piastre due formano 24

Rer pagamento al Messo spedito in Santa Maura con le Sudette lettere dirrette al Nobil Uomo Signor Provveditor Estraordinario. Moneta come sopra 16

Per pagamento al Messo spedito dal Vice Console Pangaio con sue lettere delli 2 Luglio ultimo decorso dirrette a questa Rappresentanza con altre annesse per il Nobil Uomo Signor Provveditor Estraordinario con le quali partecipo le mosse del Beilerbei in Rumelia con esercito per Montenegro. Piastre due fanno Moneta 24
Summa oltrascritta 304

Per pagamento al Messo spedito con le lettere controscritte al Nobil Uomo Provveditor Estraordinario come oltre. Moneta 16

Per pagamento dal Messo spedito dal vice Console Pangaio con sue lettere delli 2 Agosto ultimo decorso dirrette a questa Rappresentanza et altre annesse alle stesse dirrette all' Eccellentissimo Signor Provveditor General da Mar et al Nobil Uomo Provveditor Estraordinario con la partecipazione del Fermo delli dodeci Zantioti praticato da quel Voivoda. Piastre due fanno Moneta 24

Per pagamento al Messo con il quale furono spedite a detto Nobil Uomo Provveditor Estraordinario le suaccenate lettere ad esso dirrette. Moneta 16

Per pagamento al Messo spedito all' Alta con le lettere di reclamo a quel Comandante dal Nobil Uomo Provveditor Estraordinario sopra la detenzione da lui praticata delli suaccenati dodeci Zantioti come per lettere delli 6 Agosto decorso. Piastre quattro fanno 48

Per pagamento al Messo spedito dal Vice Console con sue lettere delli 5 Agosto ultimo decorso, con le notizie delle imposture che Andrea Panda osia Bani aveva con li lui lettere innestato appresso il Comandante dell'Alta contro li distretti delle Piazze di questa Publica Frontiera. Piastre due fanno 24

Per pagamento al Messo spedito dal Vice Console dell'Arta sotto il giorno delli 23 Agosto ultimo decorso con lettere dirette al Nobil Huomo Signor Provveditor Estraordinario, sopra l'affare delli rettentti Zantioti che ne raccomando la sollecita missione verso lo stesso Nobil Huomo Provveditor Estraordinario. Piastre due 24

Per pagamento al Messo spedito con dette lettere al Nobil Huomo Provveditor Estraordinario in Santa Maura. Moneta come sopra 16
472

Data fi 9 Settembre 1768 stile nuovo
Lodovico Morosini Provveditor

9

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο εγγράφου με ημερομηνία 11 Σεπτεμβρίου 1767, όπου αναφέρονται τα δώρα που δόθηκαν από τον υποπρόξενο της Βενετίας στην Άρτα Ν. Πάγκαλο προς τον καδή Άρτας, μετά από εντολή του γενικού προβλεπτή της θάλασσας Α. Donà. Συγκεκριμένα, δωρήθηκαν

Ένα σακάκι από πράσινο βελούδο	v. 1
Μία θήκη γαντιών βερνικωμένη με σχέδιο λουλουδιών	1
Χαλκογραφίες με λουλούδια	6
Κεριά έξι	6
Τριάκα ³⁹ σε βάζα κασσίτερου, βάζα έξι	6
Ένας φάκελος από δέρμα καρχαρία, με γυαλιά στη λαβή	1

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1014*

A D 1767 / Il Settembre S. N. Nave San Carlo

Nota delle Robbe, che d'ordine deirillustrissimo Eccelentissimo Signor Andrea Donà Provveditor General da Mar vengono levate dall'Offitio di Sua Ragioneria e spedite al Vice Console in Arta Pangalo per Regalare quel Cadi

Una Veste di veludo Verde	n° 1
Una Guantiera a Vernice, e Fiori	1
Rame sei Fiori	6

³⁹ Πολύ γνωστό φάρμακο της εποχής εκείνης, που το χρησιμοποιούσαν περίπου σε όλες τις ασθένειες.

Maggioli ⁴⁰ n. 6	6
Triacca ⁴¹ in Vasi de stagno Vasi sei	6
Una busta di Sagrin ⁴² con Occhiali a Stargheta	1

Francesco Pasini Cancelier

10

Συνοπτική απόδοση: Αντίγραφο εγγράφου με ημερομηνία 25 Νοεμβρίου 1767, όπου καταγράφονται οι δαπάνες του γενικού προβλεπτή της θάλασσας A. Donà για την έκδοση των παρακάτω εγγράφων:

1767 / 16 Νοεμβρίου, ένα έγγραφο που έλαβε από τον υποπρόξενο στην Άρτα Ν. Πάγκαλο για μια υπόθεση εναντίον Βενετών υπηκόων από την Ιθάκη,
τσεκίγια 4, προς 48 γαζέτες, κάνουν γαζέτες 192

20 του ιδίου μήνα, ένα Ιλάμ που εξέδωσε ο καδής στο Μαζαράκι⁴³ για τη βάρκα που ανατράπηκε με δύο Τούρκους στην Ηγουμενίτσα,
τσεκίγια 9, γαζέτες 12, κάνουν γαζέτες 444
Σύνολο τσεκίγια 13, γαζέτες 12, 636⁴⁴

*Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1014*

L. D. M. 1767/25 Novembre stile novo more veneto

Nota del danaro Esborsato dalla Cassa del Generale Eccellentissimo Donà per ordine di detta Eccellenza le sottodichiarite Esigenze, cioè

1767 / 16 Novembre per un Coperto ottenuto dal Vice Console in Arta Pangaio per l'affare contro Sudditi del Theachi

cechini 4 fanno a Z 48 l'uno Z 192

⁴⁰ «Magiol, s.m. Cerino; Facellino di cera, Quelle lunga e sottil candeletta aggomitolata, ad uso di lume da tenere in mano», βλ. BOERIO 1856.

⁴¹ «Triaca o Tiriaca e Teriaca o Otriaca, Composizione medicinale di moltissimi ingredienti, notissima, che si fabbrica specialmente in Venezia, e di cui si fa gran commercio in Levante», βλ. BOERIO, 1856.

⁴² «Sagrin, s.m. Zigrino ed anche Sagri Voce dell'uso. Pelle di alcuni pasci marini. Chè tutta ruvida e seminata di minutissimi granellini, la quale conciata e raffinata serve a cuoprire gli astucci e gli uffiziuoli e ad altri usi», βλ. BOERIO 1856.

⁴³ Μικρή κωμόπολη της Θεσπρωτίας, βλ. APABANTINOS 1856, 101.

⁴⁴ Το έγγραφο μας δίνει την εικόνα ισοτιμίας κάποιων βενετικών νομισμάτων λίγο πριν από την κατάλυση της Γαληνότατης Δημοκρατίας (1797).

20 detto – per un Ilam rilasciato dal Cadi di Massarachi sopra la Barca che si rovescio con due Turchi dentro alle Gomenizza

cechini 9 Z 12 fanno come sopra Z 444

Sono cechini 13 Z 12 Z 636

Andrea Donà Provveditor General da Mar

Αρχεία

Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato, Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1014, 1015, 1018, 1022

Πηγές – Βιβλιογραφία

ANDERSON Mark S., 1954, Great Britain and the Russo-Turkish War of 1768-1774, *The English Historical Review* 49, 39-58

ANDERSON Mark S., 1971, *The Great Power and the Near East 1774-1923*, New York

ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Παναγιώτης, 1856, *Χρονογραφία της Ηπείρου τών τε ομόρων Ελληνικών και Ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854*, τ. 2, Αθήνα

ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Παναγιώτης, 1984, *Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία*, (Ιωάννινα 1866), Νεότερη έκδοση με εισαγωγή Κ. Θ. Δημαρά, Επιμέλεια εκδόσεως – Ευρετήριο Ε. Ι. Νικολαΐδου, Ιωάννινα

ΑΡΣ Γκριγκόρι, 1994, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του ΙΗ' και στις αρχές του ΙΘ' αιώνα – Τα Δυτικοβαλκανικά Πασαλίκια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα

ΒΑΤΑΛΔΕΝ Stephen, 1982, *Catherine II's Greek Prelate: Eugenios Voulgaris in Russia, 1771-1806*, New York

ΒΕΤΣΙΟΣ Ελευθέριος, 2007, *Η διπλωματική και οικονομική παρουσία των Βενετών στην περιοχή της Άρτας κατά τον 18ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη

ΒΛΑΣΣΗ Δέσποινα, 1980-1982, Η συμμετοχή των Επτανησίων στα Ορλωφικά (1770) και η αντίδραση της Βενετίας, *Μνήμων* 8, 64-84

ΒΟΕΡΙΟ Giuseppe, 1856, *Dizionario Del Dialetto Veneziano*, Venezia

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ηλίας 1970, *Η γαλλική πολιτική κατά τας ελληνικάς εξεγέρσεις 1770 και 1790*, Αθήνα

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ιωάννης, 1971, *Η διοικητική Οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821)*, Αθήνα

ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Τάσος, 1967, *Τα Ορλωφικά. Η εν Πελοποννήσω επανάστασις του 1770 και τα επακόλουθα αυτής*, Αθήνα

CAMARIANO-GIORAN Ariadna, 1965, La guerre russo-turque de 1768-1774 et les Grecs, *Revue des Etudes Sud-Est Européennes* 3, 513-547

DE MADARIAGA Isabel, 1981, *Russia in the Age of Catherine the Great*, New Haven – London

ΖΙΑΓΚΟΣ Νίκος, 1974, *Τουρκοκρατούμενη Ήπειρος. Τιμαριωτισμός, αστισμός, νεοελληνική αναγέννηση (1684-1820)*, Αθήνα

FINKEL Caroline, 2007, *Οθωμανική αυτοκρατορία 1300-1923*, Αθήνα

- ΚΑΗΑΝΕ Henry, ΚΑΗΑΝΕ Renée & ΤΙΕΤΖΕ Andreas, 1958, *The lingua Franca in the Levant. Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, University of Illinois Press, Urbana
- ΚΟΛΙΟΣ Βασίλης, 1994, *Ο Πάνος Μαρούτσης και η συμβολή του στα Ορλωφικά*, Ιωάννινα
- ΚΟΛΙΟΣ Βασίλης, 2003, Άγνωστος Ηπειρώτης της Διασποράς: Ο Συμβέστρος Κωσταρελλάης και η δράση του κατά τα Ορλωφικά, *Δωδώνη* 32, 5-16
- ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ Παντελής, 1903, *Οι Έλληνες κατά τον πρώτον επί Αικατερίνης Β' Ρωσο-τουρκικόν πόλεμον (1768-1774)*, Αθήνα
- ΚΟΥΓΕΑΣ Σωκράτης, 1956, Συμβολαί εις την ιστορίαν τής υπό τους Ορλώφ Πελοποννησιακής Επανάστασεως (1770), *Πελοποννησιακά* 1, 50-107
- ΚΥΡΚΙΝΗ-ΚΟΥΤΟΥΛΑ Αναστασία, 1996, *Η Οθωμανική Διοίκηση στην Ελλάδα. Η περίπτωση της Πελοποννήσου (1715-1821)*, Αθήνα
- ΛΙΑΤΑ Ευτυχία, 1996, *Φλωρία δεκατέσσερα στένουν γρόσια σαράντα. Η κυκλοφορία των νομισμάτων στον ελληνικό χώρο, 15ος-19ος αι.*, Αθήνα
- ΜΑΧΑΪΡΑΣ Κωνσταντίνος, 2008, *Η Λευκάς επί Βενετοκρατίας 1684-1797*, (Αθήνα 1971), Φωτοτυπική ανατύπωση με τη στήριξη του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Λευκάδας με προσθήκη βιο-εργογραφία του Κ. Γ. Μαχαΐρά από τον Τριαντάφυλλο Ε. Σκλαβενίτη, Αθήνα.
- ΜΙΚΛΟΣΙΧ Franciscus & ΜΥΛΛΕΡ Iosephus, 1860, *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, τ. 3, Βιέννη (ανατύπωση Αθήνα 1968)
- ΠΑΝΤΕΛΟΔΗΜΟΣ Δημήτριος, 1969, Ενέργειαι του Βολταίρου προς απελευθέρωσιν της Ελλάδος κατά την διάρκειαν του ρωσο-τουρκικού πολέμου 1768-1774, *Ηπειρωτική Εστία* 18, 497-516
- ΠΑΠΑΔΙΑ-ΛΑΛΑ Αναστασία, 1984-1985, Η Σύμυρνη κατά τα ορλωφικά (1770): Εσωτερικές συγκρούσεις και ευρωπαϊκή παρέμβαση, *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 5, 133-185.
- ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ Χριστίνα, 2018, *Το αρχείο των βενετών προβλεπτών της Πρέβεζας. Διοίκηση και οργάνωση της πόλης τον 18ο αιώνα*, Πρέβεζα
- ΡΑΡΡΑΣ Nicholas Charles, 1991, *Greeks in Russian military service in the late 18th and early 19th cent.*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη
- ΡΑΡΑΒΛΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ Kosmas, 1997, *Diplomatic, ideological and military aspects of the Russo-Turkish war (1768-1774)*, Thesis, University of Aberdeen
- ΡΟΤΖΩΚΟΣ Νίκος Β., 2007, *Εθναφύπνιση και εθνογένεση. Ορλωφικά και ελληνική ιστοριογραφία*, Αθήνα
- ΣΑΘΑΣ Κωνσταντίνος, 1962, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς 1453-1821*, Αθήνα (επανεκδοση)
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Μιχαήλ, 1939, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, Αθήνα
- ΣΑΡΡΗΣ Νεοκλής, 1990, *Οσμανική πραγματικότητα. Συστημική παρά-θεση δομών και λειτουργιών*, τ. 2, *Η δοσηματική διοίκηση*, Αθήνα
- ΣΑΡΡΗΣ Νεοκλής, 1993, *Προεπαναστατική Ελλάδα και Οσμανικό Κράτος*, Αθήνα
- SLOT B. J., 1975, Ορλωφικά (εκ των Ολλανδικών Αρχείων), *Λακωνικά Σπουδαί* 2, 302-304.
- VENTURI Franco, 1979, *Settecento riformatore III. La prima crisi dell'antico Regime (1768-1776)*, Torino
- ΧΑΣΙΩΤΗΣ Ιωάννης 2005, *Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις και η Οθωμανική Αυτοκρατορία*, Θεσσαλονίκη
- ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΜΟΡΕΩΣ, 1940, Πέτρος Καλονάρος (εκδ.), Αθήνα
- ΨΑΡΑΣ Ιωάννης, 2001, *Θεωρία και μεθοδολογία της ιστορίας*, Θεσσαλονίκη

Εικόνες

Copia di Carta Scritta dal Sr. Console Venet. al Sr. Signor Nicolò Rangale
à S. E. & Andrea Donà Bruni. Encl. la Mar.

Per lettere private che ultimamente sono pervenute de Costantinopoli à
Venezia si è saputo che si fanno nuove spavie una quozza
in queste parti, che vi siano diverse numerose brigate
di Moscoviti nei Confini di Polonia contraria alla
Confinazione di Turchi, e che potran in non piccola
gloria de Porte Ottomane, allora con fermato viaggio
deliberato di ordinare altri Spagi di Tanina, Tricala,
Larissa, et altri luoghi della Rumelia si portar in
ovum, e a Bender confinanti di Spagi con li Moscoviti
stati e Polachi. Questa notizia viene confermata
da molti riguardosi personaggi di queste parti,
e si discorre, che a momenti saranno levati li Spagi
per marciare à quella parte. Non essendo arrivato
per anco il fermato sud. a quelle brigate dove esistono
milizie di Spagi, può esser una notizia dubiosa. Dutta
vostre non omette il mio dovere di rassegnarla ai
matteu riflessi di V. E., riservandomi di poter in
seguito informarla di ciò, che mi può giungere
in lume con più certezza, facendole intanto con
umilissimi riverenti le debbo.

Agra li 1mo Aprile 1764. S. N.

EIKONA 1: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 1 Απριλίου 1768 (βλ. έγγραφο 1).

[Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,

Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1014]

Copia di Lett. scritta da Nicolo' Rangale V. Capogale Veneto all' anno
à S. C. Andrea di via. Data: Gio: Li' mar

È sparsa una voce in questa parte da diverse persone pervenute da Janina, che il Beilerbas di Rumelia sia in moto, per ordini pervenuti della Corte di far i necessarij apprestamti, tanto glior milizie, e provvederli di Viagruente per marciare sollicitamti, con sette Bassa veteri sceltari, contro i montenegriini; e che à quest' oggetto si sia anco pervenuto in Janina nella sera del Giudeo passato un Vantato con un Firmato del Gran Signore che ordina nel modo più risoluto à quelli Comandti e Bej di farne la raccolta di quelle Truppe, che potero somministrare à loro, onde eseguire la sudd. Expediz. sotto il Comando del sudd. Beilerbas Sup. Governator di Rumelia. Siccome però le notizie sudd. interessano i publi. riguardi, e si devono considerare di somma importanza, così non tacevasi le mie sollecitudini nel far estendere le più acute indagini: un Lett. che ho stamattina involante à diversi miei amici in Janina, onde rilevate la più precisa verità di tali movimti e dispositi: ed intanto non smetto di premiare l'augo à S. C. rivedendomi di partecipare in seguito tutto quello, che mi pervenire in come più degorato mentre con tutta rassegnaz. mi do l'onore di baciarle il lembo delle vesti.

Anno Li' 2 Luglio 1768. S. M.

EIKONA 2: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1768 (βλ. έγγραφο 2).

[Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,

Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1015]

Copia
 Adi 26 Gennaio 1767 S. N. M. V. Prevesa
 Si fa fede delle pagamenti fatti alli Messis spediti per Ritt^o occorrenze dal 1.º
 Console Langalo in Carta da questa Ritt^o Ragionia; all' eccl^o Extraord^o
 di Santa Maura per ordine dell' eccl^o Prov^o Extraord^o sud^o; e per altre
 cause, come qui sotto espresse, quale s'umilia alli sapientissimi rifles-
 si dell' Illmo; et eccl^o Sig^o Andrea Dona' Prov^o Inal^o da Mar per l'Autte
 vuole sua inchinata Approvazione. ————— 18.

Adi 29 Aprile 1767 S. N. P.
 Per il messo spedito a Santa Maura all' eccl^o Sig^o Prov^o Extraord^o con una
 lettera trasmessami per espresso dal Vice Console Langalo d'Arta
 per la via di Terra per sue mercedi. ————— 18.

Adi 5 Maggio 1767 S. N. P.
 Per altro messo spedito da detto Vice Console con lettere Ritt^o
 a questa Ragionia; con le quali accompagnava una per
 l' Illmo; et eccl^o Sig^o Prov^o Inal^o da Mar, et altra per
 l' eccl^o Sig^o Prov^o Extraord^o di Santa Maura ————— 14.

Adi Detto.
 All' Espresso spedito a Santa Maura con la sudetta lettera
 per la via di Terra ————— 18.

Adi 14 Detto.
 All' Espresso spedito all' eccl^o Sig^o Prov^o Extraord^o di Santa M^{ra}
 con la lettera del Comandante, che versava per un debi-
 to contratto da diversi sudditi con certi Ottomani, per cui
 pressava il Comandante sud^o la Deliberaz^o dall' Eccl^o ————— 18.

Adi 19 Detto.
 Al Messo spedito dal Vice Console Langalo con lettera di-
 retta a questa divota Ragionia; in Data li 18 Detto,
 con cui partecipava l'arrivo in Arta del Regadar del
 Derven Aga ————— 14.

Adi 21 Dicembre 1767 S. N. P.
 Al Messo spedito dal sudetto Vice Console Langalo, con cui
 accompagnava una lettera per l' eccl^o Sig^o Prov^o Inal^o da Mar,
 da Mar, et altra per quella di Santa Maura in Data
 dalli 9 Detto ————— 14.

Adi Detto.
 Al Messo inoltrato a Santa Maura con l'accennata let-
 tura diretta all' eccl^o Sig^o Prov^o Extraord^o ————— 18.

Segue ————— 18.

ΕΙΚΟΝΑ 3: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 26 Ιανουαρίου 1768, σ. 1 (βλ. έγγραφο 7).

[Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,

Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1015]

Segue

Summa Altroschitta. ————— 2 301 :-

Per pagamento al Mezo spedito con le lettere contrasentite al N. H.
 Pre: Lib. come altre Moneta ————— 10 :-

Per pagamento dal Mezo spedito dal 8° Console Rangato con sue lettere
 delli 1° Agosto ultimo decorso diritte a questa Napoli: et
 altre annee alle stipe diritte all' Arcid: Sig: P. Inal: da
 Mar et al N. H. P. Lib. con la partecipazione del sermo delli
 dodici Zanisti praticato da quel Serio da Pavia due fanno N. — 24 :-

Per pagamento al Mezo con il quale furono spedite a detto N. H. P. Lib.
 le suaccennate sette adrepe diritte Moneta ————— 16 :-

Per pagamento al Mezo spedito all'Arza con le lettere di reclamo a quel
 Comandante dal N. H. P. Lib. sopra la detenzione da lui praticata
 delli suaccennati dodici Zanisti come per sette delli 6 Agosto de-
 cono Pavia quattro fanno ————— 48 :-

Per pagamento al Mezo spedito dal 8° Console con sue lettere delli 2° Ag.
 ultimo decorso con le notizie delle importum che Andrea Bonda
 o sia Bani aveva con li lui sette innestato appreso il Comandante
 dell'Arza contra li distretti delle Piazze di questa P. Lib. Montiera
 Pavia due fanno ————— 24 :-

Per pagamento al Mezo spedito dal 8° Console dell'Arza sotto il giorno
 delli 23 Agosto ultimo decorso con lui diritte al N. H. Sig: P.
 Lib. sopra l'affare delli retenti Zanisti che ne raccomandò
 la sollecita missione uno lo stipo N. H. P. Lib. Pavia due — 24 -

Per pagamento al Mezo spedito con due lettere al N. H. P. Lib. in S.
 Nuova Moneta come sopra ————— 16 :-

Data li 9. Set. 1768 J. N.

L. 472

Domenico Monsini P.

EIKONA 4: Αντίγραφο επιστολής με ημερομηνία 9 Σεπτεμβρίου 1768 (βλ. έγγραφο 8).
 [Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), Senato,
 Provveditori da Terra e da Mar e alter cariche (P.T.M.), f. 1015]

